

Drzewozbiór Stanisława Wodzickiego, część 3

Stanisław Wodzicki's collections of trees and shrubs, part 3

JAKUB DOLATOWSKI

Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszcach
 Arboretum and Department of Physiography in Bolestraszyce
 Bolestraszyce 130, PL-37-700 Przemyśl, skr. poczt. 471, Poland

E-mail: kubadola@gmail.com

Received: 20 March 2014, Accepted: 5 May 2014

ABSTRACT: Stanisław Wodzicki (1764–1843), one of the most important Polish political figures in Kraków in the first half of the 19th century, was a passionate amateur botanist. His substantial and modern collection of plants, mainly trees and shrubs, in Niedźwiedź outside Kraków, was most impressive, both in size as well as in the ambitious acclimatization trials. Wodzicki bought Niedźwiedź in 1808 and, within three years, started to plant his first alien trees and shrubs. From 1831 Wodzicki devoted his time exclusively to botany and gardening. After his death the trees growing in the Niedźwiedź arboretum were sold for timber!

He published six volumes of books *O chodowaniu, użytku, mnożeniu i poznawaniu Drzew, Krzewów, Roślin i Ziół...* (*On the growing, use, propagation and knowledge of trees, shrubs, plants and herbs...*), four volumes of one of Poland's first horticultural periodicals – *Dziennik Ogrodniczy* (*Gardener's Newspaper*) and many plant lists. As far as those lists were concerned, they were prepared extremely thoroughly. The first, published in 1813, was entitled *Catalogue of Plants from the Niedźwiedź garden, which anyone is always welcome to acquire to replace plants missing from the said garden*. The most important list for dendrologists is the *List of hardy woody plants of the Niedźwiedź garden, i.e. a list of genera and species either planted out or in turf beds, which are cultivated in that garden as of 1832* published in 1833. Wodzicki was an amateur, but he was one of the first to introduce into Polish botanical literature Jussieu's modern system for the plant kingdom.

Wodzicki grew many species and cultivars extremely early, some of his dates of introduction are surprisingly early. The following dates of introduction into cultivation in Niedźwiedź should be mentioned: *Laburnum anagyroides* 'Pendulum' – 1833, *Ligustrum japonicum* – 1820, *L. sinense* – 1828, *Liriodendron tulipifera* 'Intergrifolium' – 1820, *Lonicera biflora* – 1839, *L. prolifera* – 1833, *L. tatarica* 'Rosea' – 1813, *L. tatarica* 'Sibirica' – 1817, *Magnolia fraseri* var. *pyramidata* – 1820, *Morus alba* 'Cucullata' – 1828, *Physocarpus opulifolius* 'Luteus' – 1838, *Platanus × hispanica* 'Digitata' – 1833, *Populus suaveolens* – 1817, *Prunus mahaleb* 'Xanthocarpa' – 1833, *P. napaulensis* – 1828, *P. padus* 'Pendula' – 1833, *P. pumila* var. *depressa* – 1824, *P. tenella* 'Alba' – 1833, *P. tenella* 'Speciosa' – 1817, *Quercus infectoria* – 1824, *Q. muehlenbergii* – 1820, *Q. pyrenaica* – 1817, *Q. robur* 'Asplenifolia' – 1833, *Ribes aciculare* – 1839, *R. missouriense* – 1838, *R. nigrum* 'Marmoratum' – 1824, *Ribes procumbens* – 1838, *R. sanguineum* – 1824, *Robinia pseudoacacia* 'Monstrosa' – 1820, *Rosa agrestis* – 1824, *R. corymbifera* – 1817, *R. foetida* 'Persian Yellow' – 1824, *R. stylosa* – 1833, *Rubus armeniacus* – 1833, *R. rosifolius* 'Coronarius' – 1820, *R. ulmifolius* 'Bellidiflorus' – 1827, *Salix aegyptiaca* – 1838, *S. daphnoides* – 1817, *S. japonica* – 1824, *Sambucus nigra* 'Monstrosa' – 1824, *Sophora japonica* 'Pendula' – 1824, *Sorbus græca* – 1833, *S. umbellata* – 1836, *Symphoricarpos orbiculatus* 'Variegatus' – 1840, *Syringa × persica* 'Saugeana' – 1833, *Tilia platyphyllos* 'Aurea' – 1833, *T. platyphyllos* 'Laciniata' – 1828, *T. platyphyllos* 'Obliqua' – 1833, *T. platyphyllos* 'Pyramidalis' – 1838, *Ulmus pumila* – 1817, *U. rubra* – 1817, *Vaccinium tenellum* – 1827, *Viburnum alnifolium* – 1817, and *Yucca filamentosa* 'Variegata' – 1838.

Key words: arboretum, dendrology, introduction, Niedźwiedź, tree nurseries

Zamiast wstępu

Układ tekstu pozostaje oczywiście taki sam jak w dwu poprzednich częściach pracy. Jediną zmianą jest uwzględnienie danych o zasobach kolekcji drzew i krzewów w Zarzeczcu Magdaleny Morskiej, według opracowania Dudek-Klimiuk i Dolatowskiego (2013).

Daty wprowadzenia drzew i krzewów z uwagami o ich uprawie

+*Laburnocytisus* C.K.Schneid.

1833 +*Laburnocytisus adamii* (Poit.) C.K.Schneid.; ówczesnie jedynie w Niedźwiedziu, sprowadzony z francuskich szkółek Celsa, zaledwie w osiem lat po otrzymaniu tej formy w zakładzie ogrodniczym J. L. Adama w Paryżu. W Niedźwiedziu w gruncie.

Laburnum Fabr.

W czasach Wodzickiego uprawiano w Europie jeszcze dwie odmiany „szczodrzeńców [koniczyn] drzewnych” – *L. alpinum* (Mill.) Bercht. et J.Presl ‘Pendulum’ i *L. anagyroides* Medik. ‘Quercifolium’. Kolekcja niedźwiedzka była najbogatsza na naszych ziemiach, a to za sprawą licznych i tylko tam uprawianych kultywarów. Złotokapy rosły w gruncie, okrywane na zimę, bo często przemarzały.

1813 *Laburnum alpinum* (Mill.) Bercht. et J.Presl; w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.

<1810 *anagyroides* Medik.; w wielu kolekcjach – w Puławach i Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1833 r.

1838 ‘Bullatum’
1824 ‘Incisum’
1833 ‘Pendulum’
1842 ‘Serotinum’
1840 ‘Variegatum’.

Lagerstræmia L.

Lagerstræmia indica L.; w ówczesnej Polsce „lagerstromia chińska” rosła i w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki nigdy nie doczekał kwiatów tej rośliny, mimo różnorodnych prób uprawy – w rozmaitych szklarniach (od gorącej po zimną), „w duniczkach” i w gruncie.

Lavandula L.

W czasach Wodzickiego w Europie uprawiano te same gatunki lawend, co i w Niedźwiedziu. W Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. rosły również te same gatunki (przy czym zwykle nie wiadomo, co kryło się pod nazwą „L. spica” – na przykład w Podzamczu; tylko w Krakowie rozróżniano *L. angustifolia* i *L. latifolia*); w innych kolekcjach – już tylko niektóre,

co zaznaczam poniżej. W gruncie Wodzicki trzymał jedynie *L. angustifolia* z jej odmianą, pozostałe – w konserwatorium lub, częściej, w szklarni zimnej.

1813 *Lavandula angustifolia* Mill.
1827 ‘Alba’; tylko u Wodzickiego
1813 *canariensis* (L.) Mill.; poza wymienionymi wyżej trzema kolekcjami także w Konarzewie w 1816 r.
1813 *dentata* L.
1813 *latifolia* Medik.; poza wymienionymi wyżej trzema kolekcjami także w Konarzewie w 1816 r.
1813 *multifida* L.
1813 *pinnata* Lundmark
1813 *stæchas* L.

Ledum → *Rhododendron*

Leiophyllum → *Kalmia*

Lembotropis Griseb.

1813 *Lembotropis nigricans* (L.) Griseb.; podówczas w Europie uprawiano tylko ten gatunek. Na ziemiach polskich prawie we wszystkich kolekcjach. W Niedźwiedziu rósł oczywiście w gruncie.

Leucothoe D.Don (bez *Agarista* D.Don ex G.Don i bez *Eubotrys* Nutt.)

W początku XIX w. w Europie sadzono te same dwa gatunki, które miał u siebie Wodzicki; w Polsce rosły one poza Niedźwiedziem tylko w Warszawie od 1820 r., a w Krzemieńcu, od 1821 r., uprawiano jeden gatunek – *L. axillaris* (Lam.) D.Don. Wszystkie rosły w Niedźwiedziu na „torfowym pruchnie” i były osłaniane na zimę, jako *nie co na zimno czule*.

1820 *Leucothoe axillaris* (Lam.) D.Don
1838 *fontanesiana* (Steud.) Sleumer

Ligustrum L.

W czasach Wodzickiego innych gatunków „ligustrów” czyli „ptasiej zobi” w Europie nie uprawiano, znano natomiast jeszcze kilka odmian ogrodowych ligustru pospolitego. Ligustr pospolity sadzono oczywiście we wszystkich kolekcjach; w Krzemieńcu w 1816 r. także w odmianie „fl. albo” (= ‘Auriflorum’?).

1820 *Ligustrum japonicum* Thunb.; także w Krzemieńcu w 1816 r. i w Warszawie w 1824 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub konserwatorium.

1820 *lucidum* W.T.Aiton; także w Warszawie w 1824 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub konserwatorium.

1828 *sinense* Lour.; tylko w Niedźwiedziu, w szklarni zimnej lub konserwatorium.

1813 *vulgare* L.
1820 ‘Aureovariegatum’; tylko u Wodzickiego

- 1817 subsp. *italicum* (Mill.) Fukarek (obecnie podgatunek niewyróżniany); także w Krzemieńcu w 1822 r. i w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu okrywany na zimę lub w ogrodzie zimowym.
- 1833 ‘*Xanthocarpum*’; tylko u Wodzickiego.

Lindera Thunb.

- 1813 *Lindera benzoin* (L.) Blume; „wawrzyn wirginijski” to jedyny gatunek tego rodzaju, sadzony wówczas w Europie. Na ziemiach polskich także w Warszawie od 1820 r. i w Krzemieńcu w 1821 r. Wodzicki trzymał rośliny początkowo w szklarni zimnej, potem zaś w gruncie i – dla pewności – równolegle pod szkłem, pisząc o tym gatunku – *na grzędce torfowej od lat 12 od mrozu u mnie nie cierpiał* (DzO 3).

Linnæa L.

- 1820 *Linnæa borealis* L.; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej i w gruncie, gdzie *byle na wrzosie bagnistym sadzona była, wytrzymała pod gołym niebem* (CH 3).

Liquidambar L.

Tylko te dwa gatunki uprawiano wówczas w Europie.

- 1833 *Liquidambar orientalis* Mill.; tylko w Niedźwiedziu, gdzie okrywany na zimę, rósł jednak w gruncie, na „torfowym pruchnie”.
- 1817 *styraciflua* L.; także w Krakowie w 1806 r., w Krzemieńcu w 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. „Bursztynowe [karolińskie] drzewo” rosło w Niedźwiedziu i w gruncie, i w konserwatorium, jak pisał bowiem Wodzicki – *kilka razy mi wymarzał, radzę go przeto trzymać w o.[grodzie] z.[imowym]* (CH 3bis).

Liriodendron L.

Na początku XIX w. w Europie uprawiano tylko ten gatunek, „tulipanowiec [wirginijskie] drzewo”. W Polsce rósł we wszystkich znaczących kolekcjach.

- 1803 *Liriodendron tulipifera* L.; Szymanowski (1959,1960) podaje rok 1808 (czyli rok wydania dzieła I. Czartoryskiej) jako pierwszą pewną datę, związaną z uprawą tulipanowca na naszych ziemiach. Tymczasem Wodzicki w CH 1bis pisze, że w 1803 r. wysłał Janowi Uruskiemu do Juszkwic otrzymane przez siebie siewki tego gatunku. Pisze też tam o tulipanowcach w Kryszowicach Mniszka i w Juszkwicach właśnie, u Uruskiego, a *naywiększe tego gatunku drzewo [...] w Niegoszowicach pod Krakowem; może mieć już ł.[okci] 15, prosto i wesoło rośnie, i od dwóch lat kwitnie* (CH 1bis). Wodzicki wielokrotnie sprowadzał do Niedźwiedzia amerykańskie nasiona, kupował też dwuletnie

siewki u Baumannów (od nich i ‘*Integrifolium*’) i Cel-sa we Francji, a *tulipanowe drzewo, posadzone w bliskości rzeki kilka lat temu, z młodu tylko było na zimę obwiłane. Z nasienia pochodzące exemplarze i dwuletnie przysłane mi Francji, liściem na zimę przysypuie* (CH 6).

- 1820 ‘*Integrifolium*’; także w Konarzewie w 1816 r. i w Warszawie w 1824 r.

- 1833 ‘*Obtusilobum*’; tylko u Wodzickiego.

Loiseleuria → *Kalmia*

Lonicera L.

Wodzicki zgromadził prawie kompletną kolekcję wicio- i suchodrzewów („wiciokrzewów [przewiercieni]” i „zimalz”). W jego czasach w Europie rosły – nieobecne w Niedźwiedziu? – *L. oblongifolia* (Goldie) Hook., *L. sempervirens* f. *minor* (Aiton) Rehder, *L. tatarica* L. ‘*Angustifolia*’ i ‘*Nana*’, i *L. xylosteoides* Tausch (u Wodzickiego być może jako „*L. nepalensis*”?).

Na ziemiach polskich tylko kolekcja warszawska była porównywalna z niedźwiedzką, choć wyraźnie od niej uboższa, to właśnie w Warszawie rosły od 1820 r. nieznanne Wodzickiemu – *L. periclymenum* L. „*fol. variegatis*”, *L. tatarica* var. *parvifolia* (Hayne) Jäger oraz *L. tatarica* „*floribus saturatoribus*”.

- 1813 *Lonicera alpigena* L.; także w Puławach, w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu w 1821 r. i w Warszawie od 1820 r. Uprawiany w gruncie.

- 1813 ×*americana* (Mill.) K.Koch; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu przy altanach, gdzie tracił *wprawdzie liść w ziemi pod gołym niebem, ale [...] nie cierpi od mrozu*.

- 1839 *biflora* Desf.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie (?).
- 1813 *caerulea* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r. W Niedźwiedziu, wraz z podgatunkiem, w gruncie.

- 1839 subsp. *altaica* (Pall.) Gladkova; tylko w Niedźwiedziu

- 1838 *canadensis* Bartram ex Marshall; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.

- 1813 *caprifolium* L.; we wszystkich polskich kolekcjach; w Niedźwiedziu w 1813 r. także w odmianie „*fol. variegatis*”. W Niedźwiedziu w gruncie.

- 1839 *caucasica* Pall.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.

- 1840 *ciliosa* DC.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.

- 1813 *dioica* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu i w gruncie, i dla bezpieczeństwa – pod szkłem.

- 1833 *etrusca* Santi; tylko w Niedźwiedziu, uprawiana tak samo jak *L. dioica*.

- 1820 *flava* Sims; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu dla bezpieczeństwa także pod osłonami, ale Wodzicki pisał o tym gatunku: *jam go już wsa-dził w ziemię, wprzód rozmnożywszy, i wytrzymał mi pod gołym niebem*.

- 1838 *hirsuta* Eaton; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.
 1817 *hispidula* Pall. ex Schult.; także w Krzemieńcu w 1821 r. W Niedźwiedziu w gruncie, ale okrywany na zimę.
 1838 *iberica* M.Bieb.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.
 1824 *implexa* Aiton; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu wyłącznie pod osłonami, niewysadzony do gruntu.
 1840 *involuta* var. *ledebouri* (Eschsch.) Jeps.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.
 1829 *japonica* var. *chinensis* (P.Watson) Baker; tylko w Niedźwiedziu
 1820 *japonica* Thunb. var. *japonica*; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu wyłącznie pod osłonami, niewysadzone do gruntu.
 1842 *microphylla* Willd. ex Schult.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.
 1817 *nigra* L.; także w Konarzewie, w Krakowie od 1806 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu oczywiście w gruncie.
 1842 *orientalis* Lam.; także w Krzemieńcu w 1821 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
 1813 *periclymenum* L.; także w Puławach, w Konarzewie, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1836 r. W Niedźwiedziu, wraz z odmianami – w gruncie.
 1817 ‘Belgica’; tylko w Niedźwiedziu
 1817 ‘Quercina’; także w Warszawie od 1820 r.
 1813 ‘Serotina’; zapewne także w Krakowie od 1806 r. („semperflorens”?) i w Warszawie od 1820 r.
1833 *prolifera* (Kirchner) Booth ex Rehder; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.
 1813 *pyrenaica* L.; także w Krakowie od 1806 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
 1842 *quinquelocularis* Hard.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie.
 1813 *sempervirens* L.; także w Konarzewie, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1833 r. W Niedźwiedziu pod osłonami i, dla prób, w gruncie, gdzie *niektóre przy murze przetrzymały [...] zimę bez szwanku, gdy się letka trafiła.*
 1817 *tatarica* L.; we wszystkich kolekcjach polskich, poza Podzamczem. W Niedźwiedziu, z odmianami, oczywiście – w gruncie.
 1813 ‘Alba’; także w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r.
 1833 ‘Latifolia’; tylko w Niedźwiedziu
 1839 ‘Lutea’; tylko w Niedźwiedziu
1813 ‘Rosea’; także w Krzemieńcu od 1821 r.
1817 ‘Sibirica’; także w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
 1842 *villosa* var. *solonis* (Eaton) Fernald; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *xylosteum* L.; we wszystkich innych kolekcjach poza Konarzewem, w gruncie.

Lycium L.

Wodzicki miał wszystkie gatunki „kozirogu”, jakie uprawiano podówczas w Europie. Kilka gatunków uprawiano w naszych ogrodach botanicznych, zwłaszcza w Krzemieńcu i w Warszawie.

- 1833 *Lycium acutifolium* E.Mey. ex Dunal (jako „L. tenue”, ale Wodzicki podaje jako ojczyzną gatunku – Syberię i Amerykę); tylko u Wodzickiego?
 1833 *afrum* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w zimnej szklarni i konserwatorium.
 1817 *barbarum* L.; w tychże kolekcjach i latach, co gatunek poprzedni, poza tym w Zarzeczcu od 1836 r. W Niedźwiedziu w gruncie, gdzie *czasem do korzenia przemarza, ale na wiosnę tak buyno odpuszcza, że nieznac straty* (CH 1).
 1824 *carolinianum* Walter; tylko u Wodzickiego
 1833 *chinense* Mill., od tegoż roku także w niewyróżnianej obecnie odmianie – var. *ovatum* (Poir.) C.K.Schneid.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w gruncie i pod osłonami.
 1817 *europaeum* L.; także w Krakowie od 1806 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
 1817 *ruthenicum* Murray; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie.

Lyonia Nutt.

W ówczesnej Europie także *Lyonia ferruginea* (Walter) Nutt. i *L. ovalifolia* (Wall.) Drude. Wodzicki traktował gatunki *Lyonia*, w zgodzie z ówczesnymi poglądami, jako gatunki z rodzaju *Andromeda*, nazywał więc – „modrzewnicami”. Wszystkie rosły w gruncie, na „torfowym pruchnie”, gdzie były w surowe zimy osłaniane, i w zimnej szklarni. Wszystkie trzy gatunki rosły i w Warszawie od 1820 r.

- 1820 *Lyonia ligustrina* (L.) DC.; także w Puławach i Krzemieńcu w 1821 r.
 1840 var. *foliosiflora* (Michx.) Fern.; tylko w Niedźwiedziu
 1840 *lucida* (Lam.) K.Koch
 1817 *mariana* (L.) D.Don

Maclura Nutt.

1826 *Maclura pomifera* (Raf.) C.K.Schneid.; Wodzicki sprowadził tę roślinę do Niedźwiedzia zaraz po tym, jak trafiła do Europy „z kraju Osage’ów”. Jak pisał, do Anglii sprowadzono ją w 1818 r., a do Francji okazy żeńskie przywieziono w 1823 r. Wśród ówczesnych kolekcji polskich „maklaura pomarańczowa” rosta i w Warszawie w 1824 r. Wodzicki sprowadził z Paryża „obie płcie” i posadził rośliny w ogrodzie zimowym i w szklarni zimnej. Mimo soku mlecznego w gałązkach w *Niedźwiedziu się rozmnażanie z gałązek udaie* (DzO 3).

Magnolia L.

Wodzicki słusznie pisał w 1833 r. (DzO 3) – *posiadam teraz w zbiorze moim wszystkie znaiome dotąd gatunki*; brakowało mu bowiem wszystkiego może dwu odmian *M. ×soulangeana* Soul.-Bod., mianowicie ‘Norbertii’ z 1800 r. i ‘Alba Superba’, z 1825 r.? Porównywalną z niedźwiedzką kolekcją „bobrowników” czyli „bobrowych drzew”, choć nieco od niej uboższą, podawano tylko z Warszawy od 1820 r. Wykazy krakowskie z początku XIX w. są zbyt wczesne jak na historię uprawy magnolii i nie zawierają żadnego gatunku (ale sam Wodzickie pisał w CH 5, w 1826 r., o kwitnącej tam *M. grandiflora*). Wodzicki zostawił liczne uwagi o siewie nasion magnolii i o szczepieniu, na podkładkach – siewkach kilku gatunków.

- 1820 *Magnolia acuminata* (L.) L.; także w Podzamczu, w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1840 r. U Wodzickiego pod gołym niebem.
- 1824 var. *subcordata* (Spach) Dandy; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu pod gołym niebem i w szklarni zimnej, dla pewności.
- 1820 *coco* (Lour.) DC.; poza Niedźwiedziem tylko w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub konserwatorium.
- 1818 *denudata* Desr.; również tylko w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub konserwatorium.
- 1828 *dodecapetala* (Lam.) Govaerts (jako „M. plumieri”); tylko u Wodzickiego.
- 1820 *fraseri* Walter; także w Konarzewie i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
- 1820** var. *pyramidata* (Bartram) Pamp.; tylko u Wodzickiego, w gruncie, ale dla pewności i w szklarni.
- 1813 *grandiflora* L.; także w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. (tutaj w nieznanym Wodzickiemu odmianach „elliptica”, „lanceolata”, „obovata” i „praecox”) i w Zarzeczcu w 1838 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub w konserwatorium.
- 1828 ‘*Angustifolia*’
- 1827 ‘*Exmouth*’
- 1820 *liliflora* Desr.; także w Podzamczu, w Krzemieńcu w latach 1811–1816 i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub w konserwatorium.
- 1820 ‘*Gracilis*’; także w Warszawie od 1820 r.
- 1820 *macrophylla* Michx.; także w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub w konserwatorium.
- 1833 *×soulangeana* Soul.-Bod.; obie odmiany tylko u Wodzickiego, w szklarni zimnej lub w konserwatorium.
- 1838 ‘*Alexandrina*’
- 1838 ‘*Speciosa*’
- 1828 *×thompsoniana* (Loudon) de Vos; tylko w Niedźwiedziu, w szklarni zimnej lub w konserwatorium.
- 1820 *tripetala* (L.) L.; także w Podzamczu, w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1840 r.

Wodzicki pisał w 1833 r., że *nasienie [...] już w Europie dojrzeźwa, z którego miałem kilka drzewek [...] siać go trzeba natychmiast, bo później nie kielkuje, chyba że się prześle w mchu wilgotnym* (DzO 3). W Niedźwiedziu, po kilku latach uprawy w figarni i po rozmnożeniu – rosły w gruncie.

- 1820 *virginiana* L.; także w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w gruncie i w szklarni.

Malus Mill.

W Europie uprawiano w czasach działalności Wodzickiego też *Malus baccata* var. *mandshurica* (Maxim.) C.K.Schneid., *M. bracteata* Rehder, *M. fusca* (Raf.) C.K.Schneid., *M. ×heterophylla* Spach i *M. ×robusta* (Carrière) Rehder. W Polsce większe kolekcje istniały w Krzemieńcu i w Warszawie.

- 1824 *Malus angustifolia* (Aiton) Michx.; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie, ale i w konserwatorium lub okrywana na zimę.
- 1828 *×astracana* hort. ex Dum.-Cours.; tylko u Wodzickiego
- 1811 *baccata* (L.) Borkh.; także w Puławach, w Konarzewie, w Krzemieńcu, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
- 1809 *coronaria* (L.) Mill.; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.
- 1817 *prunifolia* (Willd.) Borkh.; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *pumila* Mill.; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 f. *apetala* (Münchh.) C.K.Schneid.; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.
- 1820 ‘*Translucens*’, tylko u Wodzickiego
- 1813 *spectabilis* (Aiton) Borkh.; także w Puławach, w Konarzewie, w Krzemieńcu, w Krakowie od 1806 r. i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego, od mrozu w *gałęczkach nieco uszkodzana*, bywała osłaniana na zimę.
- 1813 *sylvestris* (L.) Mill.; także w Krzemieńcu, w Krakowie od 1806 r. i w Warszawie od 1820 r.

Menispermum L.

- 1813 *Menispermum canadense* L.; tylko ten gatunek – „miesięcznik kanadyjski”, sadzono wówczas w Europie. Na ziemiach polskich także w Puławach, w Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu, gdzie rósł w gruncie, rozpinany przy murze, był *na zimę dość trwały, chociaż mu czasem wąsy umarzał* (CH 1).

Menziesia → *Rhododendron**Mespilus* L.

- 1813 *Mespilus germanica* L.; „niesplik jadalny” rósł u nas w wielu kolekcjach – w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od

1820 r. W Niedźwiedziu, szczepiony na głogu, rósł w gruncie.

- 1817 ‘Apyrena’; tylko u Wodzickiego
1817 ‘Macrocarpa’; tylko u Wodzickiego.

Mitchella L.

1820 *Mitchella repens* L.; tylko ten z dwu gatunków uprawiano wówczas w Europie. W Polsce „mitszella wirginijska” rosła tylko w Niedźwiedziu, *iak Andromeda na wrzosowej wilgotnej ziemi* (CH 3), ale dla pewności także w konserwatorium, a nawet w szklarni „pomiarowanej”.

Morella → *Myrica*

Morus L.

Był to okres mody na morwę, sadzono w Europie dużo odmian, dziś już nieznanych.

- 1813 *Morus alba* L.; we wszystkich kolekcjach, w gruncie.
1828 ‘Constantinopolitana’; tylko w Niedźwiedziu, osłaniana na zimę.
1828 ‘Cucullata’; zapewne także w Warszawie od 1820 r., pod nazwą „à capuchon Hort. Paris”.
1838 ‘Macrophylla’; także, bardzo liczne, w Zarzeczcu (z Przeworska), od 1841 r. Wodzicki osłaniał te morwy na zimę.
1828 ‘Multicaulis’; tylko w Niedźwiedziu, osłaniana na zimę.
1838 ‘Nigrobacca’; Wodzicki poprawnie odróżniał czarnowocowe formy morwy białej od *M. nigra*, pisał mianowicie – *Morwy prawdziwe czarne, nie wytrzymują u nas, jak tylko przy murze, gdzie dobrze powinny być obsłonięte* (DzO 3) oraz – *te bowiem, które pod imieniem czarnej uchodzą, są tylko Morwy białe, z Chin pochodzące, noszące czarny owoc* (CH 1). W Niedźwiedziu, jak i inne odmiany morwy białej – osłaniane na zimę.
1833 ‘Pyramidalis’; tylko w Niedźwiedziu
1817 var. *tatarica* (Pall.) Ser.; także w Krzemieńcu od 1811 r.
1838 ‘Venosa’; tylko w Niedźwiedziu, osłaniana na zimę.
1813 *nigra* L.; także w Puławach, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r., ale czy zawsze dobrze oznaczone? Wodzicki niemal co roku sprowadzał morwy czarne, które – wymarzały. Rosły wraz z brzoskwiniami, rozpinane przy murze i starannie osłaniane na zimę.
1810 *rubra* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w gruncie, wrazliwie na mrozy tylko za młodu.

Myrica L.

Tylko te trzy gatunki sadzono w czasach działalności Wodzickiego w Europie. Kolekcja w warszawskim ogrodzie

botanicznym była prawie identyczne z niedźwiedzką, także jeśli brać pod uwagę afrykańskie gatunki, uprawiane w szklarni „pomiarowanej”, takie jak linneuszowskie – *M. aethiopica*, *M. cordifolia* i *M. quercifolia*. Wszystkie woskownice rosły w Niedźwiedziu w gruncie, na „torfowym pruchnie”.

- 1813 *Myrica cerifera* L. (obecnie raczej – *Morella cerifera* (L.) Small); także w Konarzewie, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego lekko okrywana na zimę.
1817 *gale* L.; także w Warszawie od 1820 r.
1813 *pensylvanica* Mirb.; także w Warszawie od 1820 r.

Myricaria Desv.

Oba „camaryszki” rosły w gruncie, uprawa nie była łatwa.

- 1833 *Myricaria davurica* (Willd.) Ehrenb.; przysłany Wodzickiemu przez córkę z Ukrainy (w *tamecznych lasach rosnący*; DzO 3).
1813 *germanica* (L.) Desv.; Wodzicki pisał, że ciężko, aby się w którym utrzymały ogrodzie, gdzieby tak kamieniste rzeki [jak Biała, Ropa i Poprad] nie płynęły (DzO 3). Uprawiana także w Puławach, w Konarzewie, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie w 1820 r.

Nandina Thunb.

1827 *Nandina domestica* Thunb. ex Murray; „nandinę ogrodową” poza Niedźwiedziem uprawiano w Warszawie w 1824 r. i w Zarzeczcu w 1838 r. Wodzicki, po niepowodzeniach z uprawą gruntową, przeniósł rośliny do szklarni „pomiarowanej”.

Nemopanthus → *Ilex*

Nyssa L.

Tylko te „nissy” uprawiano podówczas w Europie, a na ziemiach polskich miał je wyłącznie Wodzicki. Wszystkie rosły z powodzeniem pod gołym niebem, na „torfowym pruchnie”, gdzie były na zimę osłaniane (po jednym egzemplarzu Wodzicki trzymał dla pewności w konserwatorium).

- 1820 *Nyssa aquatica* L.
1827 *ogeche* Bartram ex Marshall
1820 *sylvatica* Marshall
1825 var. *biflora* (Walter) Sarg.

Osmanthus Lour.

Zapewne tylko te dwa gatunki uprawiano wówczas w Europie? U Wodzickiego oba w szklarni zimnej lub „pomiarowanej”.

1824 *Osmanthus americanus* (L.) A.Gray; Wodzicki zwał ten gatunek „oliwą amerykańską”, „diabelskim

drzewem” lub „olejnym drzewem”. Poza Niedźwiedziem też w Warszawie od 1820 r.

- 1827 *fragrans* Lour.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.

Ostrya Scop.

Tylko te dwa gatunki, „grab włoski” i „grab wirginijski”, sadzono wówczas w Europie. W Niedźwiedziu rosły w gruncie.

- 1813 *Ostrya carpinifolia* Scop.; także w Warszawie w 1824 r.

- 1813 *virginiana* (Mill.) K.Koch; także w Warszawie od 1820 r.

Oxydendrum DC.

- 1820 *Oxydendrum arboreum* (L.) DC.; „andromeda [rozmarynek] drzewna pensylwańska” rosła także w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu zawsze na „torfowym pruchnie”, w gruncie, w ogrodzie zimowym i w szklarni zimnej.

Pachysandra Michx.

- 1820 *Pachysandra procumbens* Michx.; w czasach Wodzickiego ten właśnie gatunek, a nie uprawianą powszechnie w czasach nam współczesnych *P. terminalis* Siebold et Zucc., sadzono w ogrodach europejskich. Poza Niedźwiedziem „pachisandra leżąca” rosła jeszcze tylko w Warszawie w 1824 r.; Wodzicki pisał w CH 4, że *potrzebuje koniecznie ziemi wrzosowej, ale pod gołem niebem wytrzymaie*.

Pæonia L.

- 1817 *Pæonia* ×*suffruticosa* Andrews subsp. *suffruticosa*; także w Krzemieńcu w 1821 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1838 r. Wodzicki zapisał charakterystyczną dla ówczesnych dróg introdukcji roślin uwagę o nabyciu dwu krzewów „piwonii drzewnej”: w 1819 *kupiłem od przejeżdżającego francuzkiego Ogrodnika 2 piękne Exemplarze z różowym i srokatym kw[iatem]: ale że wiozł swój towar w najtęższe mrozy, [...] wszystko przemarzło. W tym roku od Pana Noisette w Paryżu kupiłem odmianę Pæonia arborea, odorata fl. roseo* (CH 3). Rośliny z początku rosły w konserwatorium i szklarni zimnej, potem równolegle – w gruncie i w konserwatorium; zawiązywały owoce.

- 1820 var. *papaveracea* (Andrews) A.Kern.; także w Warszawie w 1824 r.

Paliurus Mill.

- 1813 *Paliurus spina-christi* Mill.; „juiuba kaukazka” to jedyny gatunek tego rodzaju, uprawiany wówczas w Europie. Na ziemiach polskich także w Krakowie od 1808 r., w Krzemieńcu w 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego rośliny, z owocami

w kształcie nie stosowanego kapelusza (CH1 bis), rosły w szklarni zimnej, bo w gruncie – marzły.

Parthenocissus Planch.

W ówczesnej Europie uprawiano zapewne i *P. inserta* (A.Kern.) Fritsch, ale obu gatunków nie odróżniano; Wodzicki pisał o swym „dzikim ameryk.[ańskim winie]”, „winorośli bluszczowej”, „dzikiej ameryk.[ańskiej] winorośli” czy wreszcie „winobluszczu am.[erykańskim]”, że *ściana okrywa*, co wskazuje na *P. quinquefolia*.

- 1813 *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.; we wszystkich innych polskich kolekcjach, już w ich najwcześniejszych wykazach.

- 1833 f. *hirsuta* (Pursh) Fernald; tylko w Niedźwiedziu. Wodzicki miał też nieznaną obecnie odmianę pstrolistną – „*Hedera quinquefolia* fol. [iis] var.[iegatis] elegantiss.[ima]”.

Periploca L.

W Europie sadzono podówczas także *P. laevigata* Aiton.

- 1813 *Periploca græca* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu „oboynik grecki” czyli „sryjskie iedwabne wino” rósł rozpięty przy murze, nie owocował. Wodzicki pisał, że *dosyć na zimę wytrzymałe, wszelako w Polsce obślaniać się powinno* (CH 1).

Petteria C.Presl

- 1842 *Petteria ramentacea* (Sieber) C.Presl; tylko w Niedźwiedziu, gdzie rosła w gruncie.

Philadelphus L.

W tych czasach w Europie sadzono już też *Ph. lewisii* Pursh i *Ph. mexicanus* Schltld. Wszystkie „cybuszniki”, czyli „jaśminki ogrodowe” lub „dzielzaminy dzikie”, rosły w Niedźwiedziu w gruncie.

- 1813 *Philadelphus coronarius* L.; oczywiście – we wszystkich kolekcjach i ogrodach

- 1817 ‘Duplex’; także w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1841 r.

- 1833 ‘Variegatus’; tylko u Wodzickiego

- 1838 ‘Zeyheri’; tylko u Wodzickiego, jako jedyny – okrywany na zimę.

- 1817 *grandiflorus* Willd.; także w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.

- 1828 *hirsutus* Nutt.; tylko w Niedźwiedziu

- 1813 *inodorus* L.; także w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.

- 1840 var. *laxus* (Schrad. ex DC.) S.Y.Hu; także w Warszawie od 1820 r.

- 1840 *lewisii* var. *gordonianus* (Lindl.) Jeps.; tylko u Wodzickiego
 1824 *pubescens* Loisel.; także w Warszawie od 1820 r.
 1833 *tomentosus* Wall. ex G.Don; tylko w Niedźwiedziu.

Phillyrea L.

Tylko te dwa gatunki „fillirei” uprawiano wówczas w Europie, oba rosły w Niedźwiedziu w szklarni zimnej i w ogrodzie zimowym.

- 1820 *Phillyrea angustifolia* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1820 *latifolia* L.; w tychże latach i miejscach, co *Ph. angustifolia*. W Warszawie w 1824 r. także w formie niewyróżnianej współcześnie – f. *spinosa* (Mill.) Rehder.

Phlomis L.

W uprawie w Europie były i inne gatunki, na przykład *Ph. italica* L. i *Ph. purpurea* L. (ten w Warszawie od 1820 r.).

- 1838 *Phlomis fruticosa* L.; w Niedźwiedziu w szklarni. Poza tym w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.

Photinia Lindl.

Najszerzej obecnie znana *Photinia villosa* (Thunb.) DC. trafiła do upraw dopiero w drugiej połowie XIX w.

- 1828 *Photinia serratifolia* (Desf.) Kalkman; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w ogrodzie zimowym.

Phyllodoce Salisb.

W ówczesnej Europie sadzono też *Ph. empetriformis* (Sm.) D.Don.

- 1826 *Phyllodoce caerulea* (L.) Bab.; tylko w Niedźwiedziu, w szklarni.

Physocarpus (Cambess.) Maxim.

Na początku XIX w. w Europie uprawiano też *Ph. capitatus* (Pursh) Kuntze.

- 1813 *Physocarpus opulifolius* (L.) Maxim. „Kalinowa tawuła” rosła też w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r. W Niedźwiedziu oczywiście w gruncie.

- 1838 ‘Luteus’; tylko w Niedźwiedziu, identyczną formę opisali Kirchner i Petzold dopiero w 1864 r.

Pieris D.Don

Innych gatunków nie uprawiano w ówczesnej Europie; na naszych ziemiach wyłącznie u Wodzickiego.

- 1833 *Pieris floribunda* (Pursh) Benth. et Hook.f.
 1828 *formosa* (Wall.) D.Don

Pinckneya Rich.

- 1826 *Pinckneya bracteata* (Bartram) Raf.; tylko Wodzicki uprawiał u nas „pinknieę kosmatą”, rosła w Niedźwiedziu w szklarni zimnej, po nieudanych próbach uprawy gruntowej.

Planera J.F.Gmel.

- 1820 *Planera aquatica* J.F.Gmel.; „planera czyli brzost wodny Ameryk.”, inaczej „limak błotnisty”, rósł też w Krzemieńcu w 1821 r. i w Warszawie w 1824 r. Nie wiodły się próby uprawy gruntowej – często giną, chociaż rosnąc w zimniejszych od Polski prowincjach, nie powinny być na zimno tkliwymi (DzO 3) oraz – wymarły mi drugiego roku pod gołym niebem (CH 6). Wodzicki posadził w końcu planery w figarni i w ogrodzie zimowym.

Plantago L.

- 1820 *Plantago sempervirens* Crantz; „babka drzewna [krzewinkowa]” to jedyny gatunek tego rodzaju, o zdrewniałych pędach, uprawiany od dawna w Europie. Także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu w 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu rosła w gruncie.

Platanus L.

W czasach działalności Wodzickiego w Europie sadzono też *P. ×hispanica* ‘Palmata’ (na przykład w Warszawie od 1820 r.). Początek XIX w. to okres, dla którego trudno nam obecnie wyrokować – abstrahując od samych nazw napotykanych w źródłach – co faktycznie wówczas u nas sadzono, jakie naprawdę gatunki, w jakich proporcjach?

- 1817 *Platanus ×hispanica* Mill. ex Münchh. ‘Acerifolia’; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r., oczywiście wszędzie w gruncie. Szymanowski (1960) określił najstarszą datę sadzenia drzew tego gatunku na 1770 r. (w Nieborowie), nieco później posadzono je w Dobrzycy (było to w tych czasach drzewo „rozpoznawcze” siedzib masonów) i w Łąncucie.

- 1833 ‘Digitata’; tylko u Wodzickiego
 1813 *occidentalis* L.; w pierwszej połowie XIX w. był to platan najczęściej sadzony na naszych ziemiach (przynajmniej – z nazwy?), wykazywany ze wszystkich uwzględnionych kolekcji. U Wodzickiego w gruncie; sadził rośliny tego gatunku już i wcześniej, w Wawrowicach.

1838 *orientalis* L.; podawany też z Puław, z Podzamcza, z Krakowa od 1806 r., z Warszawy od 1820 r. i z Zarzecza od 1836 r. Wodzicki trzeźwo zauważył jednak w 1833 r. – powróciwszy z Wiednia, gdzie widział także *Platan turecki* [= *P. orientalis*], w nędznym stanie, dla czułości na zimno; zacząłem o moich powątpiewać, gdy przeto ścisły tak moje Platany, jak i te które w ogrodzie botanicznym Krakowskim rosły rozpoznawał, pokazało się że nie mieliśmy prawdziwego; w naszey bowiem stręfie żaden turecki Jawor dla zimna nie wyrośnie (DzO 3).

Polygala L.

1820 *Polygala chamæbuxus* L.; to jedyny gatunek krzewiasty, uprawiany wówczas szerzej w Europie. Na ziemiach polskich „indyczka [mlecznica] bukszpanowa” czyli „krzyżownica z bukszpanowem liściem” rosła jedynie w Niedźwiedziu, początkowo w szklarni zimnej, potem także w gruncie, na ziemi torfowej.

Poncirus Raf.

1833 *Poncirus trifoliata* (L.) Raf. (= *Citrus trifoliata* L.); także w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej.

Populus L.

W czasach działalności Wodzickiego w Europie sadzono i kilka innych topól – *P. tristis* Fisch., *P. alba* L. ‘Pyramidalis’, kilka odmian *P. ×canadensis* Moench: ‘Eugenei’, ‘Regenerata’, ‘Serotina de Selys’. W przypadku kilku kolekcji polskich trudno jest jednoznacznie zdecydować, co kryło się pod nazwami „P. balsamina”, „P. balsamea”, „P. balsamica”, „P. balsamifera angustifolia”, a także – „P. canadensis”? Wszystkie topole rosły w Niedźwiedziu w gruncie, choć nie wszystkie rosły dobrze.

1813 *Populus alba* L.; w wielu kolekcjach – w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r.
1817 ‘Nivea’; także w Warszawie od 1820 r.
1817 *balsamifera* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki odnotował: w moim zbiorze topola ta naygorzey się trzyma (DzO 3).
1817 var. *subcordata* Hyl.
1817 *×canadensis* Moench ‘Serotina’
1833 ‘Marilandica’; któraś z tych dwu odmian także w Zarzeczu od 1836 r.
1828 *candicans* Aiton; także w Krakowie od 1806 r. i w Krzemieńcu od 1811 r.
1833 *×canescens* (Aiton) Sm.; także w Krzemieńcu od 1811 r.
1806 *deltoides* W.Bartram ex Marshall; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
1820 *grandidentata* Michx.

1806 *heterophylla* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r., w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. Wodzicki zmiennie zapatrywał się na wrażliwość na mrozy drzew tego gatunku?

1833 *laurifolia* Ledeb.
1813 *nigra* L.; tamże, gdzie i topola biała
1820 subsp. *betulifolia* (Pursh) Wettst.; także w Krzemieńcu od 1811 r.
1813 ‘Italica’; tamże, gdzie i topola biała.
1817 *suaveolens* Fisch. ex Loudon; także w Krzemieńcu od 1811 r., skąd zresztą trafiła do Niedźwiedzia. Nazwę tę Loudon opublikował w 1838 r., ale Fischer rozpowszechniał rośliny z ogrodu botanicznego w Petersburgu już znacznie wcześniej.
1813 *tremula* L.; tamże, gdzie i topola biała. Wodzicki miał też odmianę pstrolistną (DRZ, DzO 3).
1824 ‘Pendula’
1813 *tremuloides* Michx.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki sprowadzał ten gatunek kilkakrotnie, bo, jak pisał, *zawsze mi ginął* (CH 1bis).

Potentilla L.

W pierwszej połowie XIX w. w Europie uprawiano też *P. parvifolia* Fisch. ex Lehm.

1813 *Potentilla fruticosa* L. (współcześnie czasem jako *Dasiphora fruticosa* (L.) Rydb.); „pięcioperst drzewny” czyli „srebrnik krzewinkowy” rósł w Niedźwiedziu w gruncie. Uprawiany także w Krakowie w 1806 r., w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1816 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu od 1836 r.
1836 var. *davurica* (Nestl.) Ser.; tylko u Wodzickiego
1828 var. *tenuiloba* (Willd. ex Schldt.) Lehm.; tylko u Wodzickiego.

Prunus L.

Kolekcja niedźwiedzka była wyjątkowo bogata, brakowało kilku roślin zaledwie – *P. ×eminens* Beck, *P. ×fontanesiana* (Spach) C.K.Schneid., *P. mume* (Siebold) Siebold et Zucc., *P. prostrata* Labill. (w Krzemieńcu w 1811 r.), *P. pseudocerasus* Lindl., *P. salicifolia* Kunth i *P. serrulata* Lindl. Wszystkie polskie kolekcje były w gatunki tego rodzaju bogate, zwłaszcza krzemieniecka i warszawska, w każdej z nich rosło około 40 różnych gatunków i odmian. Z powodu tej obfitości niżej zaznaczam tylko te taksa i kulta, które miał wyłącznie Wodzicki.

1824 *Prunus americana* Marshall; tylko u Wodzickiego
1838 *×amygdalopersica* (Weston) Rehder; tylko u Wodzickiego, w konserwatorium.
1820 *angustifolia* Marshall; tylko u Wodzickiego
1820 *argentea* (Lam.) Rehder; w Niedźwiedziu w ogrodzie zimowym, szklarni zimnej lub osłaniana na zimę.
1813 *armeniaca* L.
1813 *avium* (L.) L.

- 1817 'Decumana'; tylko u Wodzickiego
 1817 var. *duracina* (L.) L.
 1817 var. *juliana* (L.) W.D.J.Koch
 1833 'Plena'; tylko u Wodzickiego
 1840 *brigitina* Vill.
 1813 *caroliniana* (Mill.) Aiton; jeden okaz Wodzicki trzymał dla pewności w szklarni zimnej.
 1817 *cerasifera* Ehrh.
 1813 *cerasus* L.
 1824 subsp. *acida* (Dumort.) Asch. et Graebn.
 1817 var. *austera* L.; tylko u Wodzickiego
 1824 var. *marasca* (Host) Vis.; tylko u Wodzickiego
 1833 'Rhexii'
 1813 'Semiplena'; tylko u Wodzickiego
 1813 'Semperflorens'
 1838 *cocomilia* Ten.; tylko u Wodzickiego
 1833 ×*dasycarpa* Ehrh.
 1813 *domestica* L.; Wodzicki miał też pełnokwiatową odmianę śliwy domowej, którą podawano zresztą i z Krzemieńca w 1816 r.
 1813 subsp. *insittia* (L.) Bonnier et Layens; w Warszawie w 1824 r. także w formie o pełnych kwiatach.
 1813 *dulcis* (Mill.) D.A.Webb; w trzech ogrodach – w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu w 1812 r. i w Warszawie w 1824 r. rosła odmiana 'Roseople-na'. Migdały rosły w Niedźwiedziu wraz z brzoskwiniami, przy murze, w *zachylu od wiatrów*, i były okrywane na zimę. W CH 1bis Wodzicki zanotował, że migdał u nas w *skrzyniach tylko, albo w Figarni rodzić może*.
 1817 var. *amara* (DC.) Buchheim
 1817 var. *dulcis*
 1838 var. *fragilis* (Borkh.) Buchheim; tylko u Wodzickiego
 1840 'Macrocarpa'; tylko u Wodzickiego
 1817 *fruticosa* Pall.
 1813 *glandulosa* Thunb. 'Sinensis'; w Niedźwiedziu w ogrodzie zimowym, szklarni zimnej lub osłanianą na zimę
 1833 *incana* (Pall.) Batsch; tylko u Wodzickiego
 1813 *laurocerasus* L.; uprawiana tamże gdzie *P. argentea*
 1820 *lusitanica* L.; także tam, gdzie *P. argentea*
 1813 *mahaleb* L.; Wodzicki w 1833 r. odnotował także „P. mahaleb pumila” – karłowatą odmianę antypki znany jednak dopiero z czasów późniejszych, mianowicie 'Globosa', opisaną przez Diecka i 'Compacta', ze szkółek Spätha.
 1833 'Xanthocarpa'; tylko u Wodzickiego
 1833 *maritima* Marshall
 1828 *napaulensis* (Ser.) Steud.; tylko u Wodzickiego, uprawiana tamże, gdzie *P. argentea*.
 1817 *nigra* Aiton
 1813 *padus* L.
 1833 'Pendula'; tylko u Wodzickiego
 1824 'Stricta'; tylko u Wodzickiego
 1838 *pedunculata* (Pall.) Maxim.; tylko u Wodzickiego, w konserwatorium.
 1817 *pensylvanica* L.f.
 1813 *persica* (L.) Batsch; brzoskwinie rosły w Niedźwiedziu *przy murach i tryłazach*. W CH 1 Wodzicki pisał: *aby się zaś zapewnić względem owocu, radzę ią trzymać w skrzyniach (tak zwanych) Hollend. [erskich] lub szklarniach, które iuż zaczynaią bydź u nas pospolite*.
 1817 'Duplex'; w ogrodzie zimowym lub szklarni zimnej.
 1817 *pumila* L.
 1824 var. *depressa* (Pursh) Bean
 1820 var. *susquehanae* (hort. ex Willd.) H.Jaeger (współcześnie raczej jako odrębny gatunek); tylko u Wodzickiego.
 1813 *serotina* Ehrh.
 1838 *simonii* (Decne.) Carrière (nektaryna); tylko u Wodzickiego
 1817 *sibirica* L.
 1813 *spinosa* L.
 1833 'Plena'; tylko u Wodzickiego
 1813 *tenella* Batsch; w Konarzewie uprawiano formę pełnokwiatową. U Wodzickiego w ogrodzie zimowym, szklarni zimnej lub osłaniane na zimę.
 1833 'Alba'; tylko u Wodzickiego
 1828 var. *campestris* (Besser) Rehder; w Niedźwiedziu *najcięższe bez osłonięcia wytrzymaie zimy* (CH 6).
 1817 'Speciosa'; tylko u Wodzickiego
 1813 *virginiana* L.; nazwa ta jest homonimem i nie zawsze można być pewnym, czy Wodzicki pisze o *P. virginiana* L. czy też o *P. serotina* Ehrh.?

Pseudocydonia → *Cydonia**Ptelea* L.

- 1813 *Ptelea trifoliata* L.; tylko ten gatunek uprawiano podówczas w Europie. Znano też już odmianę 'Pentaphylla', której w Niedźwiedziu zapewne nie było? Na ziemiach polskich „ameryk.[ańskie] koniczynowe drzewo”, „wiąz samaryjski 3ch listkowy” czy wreszcie – „korzenne drzewo”, rosło też w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu, w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r. Wodzicki odnotował w CH 1: *to drzewo u mnie od kilku lat dojrzałe wydaie nasiona i nigdy ieszcze w gruncie nieumarzło*.

Pterocarya Kunth

- 1817 *Pterocarya fraxinifolia* (Lam.) Spach; tylko ten gatunek sadzono wówczas w Europie. Na naszych ziemiach „orzech azjatycki z liściem iasionowem” odnotowano jeszcze tylko w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu skrzydłorzechy rosły w gruncie.

Pyracantha M.Roem.

- 1813 *Pyracantha coccinea* M.Roem.; tylko ten gatunek, „krzak gorejący”, sadzono w czasach Wodzickiego

w Europie. Na naszych ziemiach w wielu kolekcjach – w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu i Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu ogniki rosły w gruncie, osłaniane na zimę, uszkodzane czasem przez mrozy i przez późne, wiosenne przymrozki. Wodzicki miał też odmianę o żółtych owocach („*Mespilus pyracantha* fr. luteo”, SPIS) i „śnieżną” (? „*M. pyracantha nivea*”, DOD 3).

Pyrus L.

Wodzicki miał właściwie wszystkie grusze, uprawiane wówczas w Europie, może z wyjątkiem *P. ×canescens* Spach, *P. glabra* Boiss. (w Krzemieńcu od 1816 r.), *P. lindleyi* Rehder i *P. ×salviifolia* DC.

- 1842 *Pyrus amygdaliformis* Vill., także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu okrywana na zimę.
 1813 *communis* L.; oczywiście – wszędzie uprawiana w odmianach sadowniczych.
 1838 *elaagnifolia* Pall.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1833 *×michauxii* Bosc ex Poir.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1817 *nivalis* Jacq.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1838 *pashia* Buch.-Ham. ex D. Don; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *pyraster* (L.) Burgsd.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1813 *salicifolia* Pall.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.

Quercus L.

Kolekcja niedźwiedzka była najbogatsza w Polsce, ale brakowało jej, na tle Europy, wielu kultywarów dwu głównych gatunków krajowych oraz około dziesięciu gatunków, z reguły jednak – nieodpornych na mrozy. Zastanawia brak *Q. dentata* Thunb., *Q. frainetto* Ten. i *Q. lusitanica* Lam. – ten ostatni rósł w Warszawie w 1824 r.

- 1816 *Quercus alba* L.; także w Warszawie od 1820 r. Wodzicki bardzo polecał sadzenie drzew tego gatunku; miał też w Niedźwiedziu od 1822 r. niewyróżnianą obecnie – f. *repanda* (Michx.) Trel.
 1828 *bicolor* Willd.; tylko u Wodzickiego
 1817 *cerris* L. (w tym tożsame z odmianą nominatywną var. *austriaca* (Willd.) Loudon i var. *haliphlaeos* (Lam.) Lam.); także w Podzamczu, w Krzemieńcu w 1821 r. i w Warszawie w 1824 r. Wodzicki zauważył, że ten gat. nayszybciej rośnie (CH 1bis).
 1840 ‘Pendula’; tylko u Wodzickiego
 1833 *coccifera* L.; także w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub konserwatorium.
 1820 *coccinea* Münchh.; także w Krzemieńcu w 1821 r. i w Warszawie w 1824 r. U Wodzickiego rósł ze wszystkich innych gatunków nayszybciej (CH 5).

- 1824 *falcata* Michx.; tylko u Wodzickiego
 1827 *×hispanica* Lam. ‘Lucombeana’; tylko u Wodzickiego, dąb wymieniony w SPISie wśród drzew gruntowych.
 1820 ‘Turneri’; także w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub konserwatorium.
 1817 *ilex* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki sadził rośliny tego gatunku na próbę i w gruncie, gdzie okrywał je na zimę skrzyniami. Pisał, zgodnie z jedną ze swych zasad aklimatyzacyjnych: *nie wątpię że utrzymam je przy zdrowiu, z powodu, iż miększe liście mają iak kolcolić [Ilex], który się mrozom opiera* (CH 6).
 1820 *ilicifolia* Wangenh.; tylko u Wodzickiego, gdzie kilka exemplarzy posadzonych pod gołym Niebem, zimy niewytrzymało, i ieden mi tylko pozostał w szklarni (CH 5). Później rósł i w szklarni, i w gruncie.
 1820 *imbricaria* Michx.; tylko u Wodzickiego
 1826 *incana* Bartram; tylko u Wodzickiego
 1824 *infectoria* G. Olivier; tylko u Wodzickiego, w szklarni zimnej i konserwatorium.
 1817 *ithaburensis* subsp. *macrolepis* (Kotschy) Hedge et Yalt.; tylko u Wodzickiego, w szklarni zimnej lub konserwatorium.
 1833 *laevis* Walter; tylko u Wodzickiego
 1824 *lyrata* Walter; tylko u Wodzickiego
 1823 *macrocarpa* Michx.; tylko u Wodzickiego
 1819 *marilandica* (L.) Münchh.; tylko u Wodzickiego
 1813 *michauxii* Nutt. (jako *Q. prinus* L.); także w Warszawie od 1820 r.,
 1820 *muehlenbergii* Engelm.; także w Warszawie w 1824 r.
 1816 *nigra* L.; także w Puławach, w Warszawie w 1824 r.
 1828 *oblongata* D. Don; tylko u Wodzickiego, w szklarni zimnej lub konserwatorium.
 1829 *opaca* Trel.; tylko u Wodzickiego
 1823 *palustris* Münchh.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie w 1824 r.
 1817 *petraea* (Matt.) Liebl.; zapewne w większości ogrodów?
 1817 *phellos* L.; także w Warszawie w 1824 r. (w tym odmiana „laciniata”?). W Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub konserwatorium.
 1817 *prinoides* Willd.; tylko u Wodzickiego
 1817 *pubescens* Willd.; także w Krzemieńcu w 1821 r.
 1817 *pyrenaica* Willd.; także w Warszawie w 1824 r.
 1813 *robur* L.; oczywiście – we wszystkich ogrodach
 1838 ‘Argenteovariegata’; tylko u Wodzickiego
 1833 ‘Asplenifolia’; tylko u Wodzickiego
 1817 ‘Fastigiata’; także w Warszawie w 1824 r.
 1828 ‘Pendula’; tylko u Wodzickiego
 1817 *rotundifolia* Lam.; tylko u Wodzickiego
 1813 *rubra* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r. i w Krzemieńcu od 1816 r. Wodzicki bardzo cenil ten gatunek, zalecał sadzenie dębu czerwonego i sprowadzał go wielokrotnie, w tym od Baumanów z Francji aż w pięćdziesięciu sztukach.

- 1823 *stellata* Wangeh.; tylko u Wodzickiego
 1817 *suber* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. U Wodzickiego w szklarni zimnej lub konserwatorium.
 1820 *velutina* Lam.; także w Warszawie w 1824 r.
 1820 *virginiana* Mill.; także w Warszawie od 1820 r.

Rhamnus L. (w tym *Frangula* Mill.)

W czasach działalności Wodzickiego w Europie sadzony był już i *Rh. alpina* subsp. *fallax* (Boiss.) Maire et Petitm., *Rh. pumila* Turra i *Rh. purshiana* DC. (czyli *Frangula purshiana* Cooper). Kolekcja niedźwiedzka była na naszych ziemiach wyraźnie najbogatsza.

- 1813 *Rhamnus alaterna* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. (od 1816 r. z odmianą pstrolistną), w Konarzewie (z odmianą „foliis variegatis”), w Warszawie od 1820 r. (z odmianą „variegatus”) i w Zarzeczcu od 1838 r. Wraz z odmianami – uprawiane pod szkłem.
 1826 ‘*Angustifolius*’; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie w 1824 r. Wodzicki bezskutecznie próbował uprawy w gruncie.
 1820 ‘*Argenteovariegatus*’
 1820 ‘*Aureovariegatus*’; także w Zarzeczcu od 1838 r.
 1833 ‘*Maculatus*’; zapewne tylko u Wodzickiego?
 1817 *alnifolia* L’Hér.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
 1817 *alpina* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
 1827 *caroliniana* Walter; tylko u Wodzickiego, pod szkłem.
 1813 *cathartica* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1833 *davurica* Pall.; tylko u Wodzickiego, w szklarni „pomiarowanej”
 1838 *erythroxylo* Pall.; także w Krzemieńcu od 1816 r. U Wodzickiego w gruncie.
 1813 *frangula* L. (czyli *Frangula alnus* Mill.); także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r.
 1820 *glandulosa* Aiton; tylko u Wodzickiego, w gruncie?
 1820 ×*hybrida* L’Hér.; tylko u Wodzickiego, w gruncie.
 1813 *latifolia* L’Hér. (czyli *Frangula azorica* Grubov); tylko u Wodzickiego, w gruncie.
 1833 *rupestris* Scop. (czyli *Frangula rupestris* Schur); także w Krzemieńcu od 1816 r. U Wodzickiego w gruncie.
 1817 *saxatilis* Jacq.; także w Warszawie w 1824 r. U Wodzickiego w gruncie.
 1827 subsp. *tinctoria* Nyman; także w Warszawie w 1824 r. U Wodzickiego w gruncie.

Rhaphiolepis Lindl.

- 1824 *Rhaphiolepis indica* (L.) Lindl.; tylko ten gatunek uprawiano wówczas w Europie. „Niesplik chiński” rósł też w Warszawie w 1824 r. U Wodzickiego

w ogrodzie zimowym i szklarni „pomiarowanej”, sprowadzony od Baumannów, jednak *nie zgadza się z [...] opisaniem* (CH 6).

Rhododendron L. (w tym *Ledum* L. i *Menziesia* Sm.)

Wodzicki zgromadził prawie pełną kolekcję uprawianych w Europie azalii – „bagienek”, różaneczników – „rózańców”, menciezji – „wrzońnic” i bagna – „świniego bagna”. Brakowało mu zapewne *Rh. anthopogon* D. Don, *Rh. arborescens* subsp. *zeylanicum* (Booth) Tagg, *Rh. barbatum* Wall. ex G. Don i *Rh. campanulatum* D. Don (jeden z tych dwu gatunków rósł w Niedźwiedziu pod nazwą „*Azalea nobilis*”, SPIS), *Rh. farrerae* Sweet, *Rh. japonicum* (A. Gray) Suringar ex E. H. Wilson, *Rh. lapponicum* (L.) Wahlenb., *Rh. reticulatum* D. Don ex G. Don i *Rh. setosum* D. Don. W innych kolekcjach polskich rosło kilka zaledwie gatunków, z wyjątkiem Warszawy, gdzie kolekcja rodzaju *Rhododendron* była dość bogata. Wodzicki zgromadził sporą kolekcję odmian azalii, odnotowując następujące ich nazwy: „*achates*”, „*Britisch [sic!] Pink*”, „*Cazier*”, „*cerisea formosa*”, „*colorata*”, „*coronata*”, „*cuprea*”, „*cuprea violacea*”, „*elegante tardive*”, „*hybrida*”, „*Largosiński*”, „*Ligt Krimson [sic!]*”, „*mirabilis*”, „*Martiro Genio*”, „*Non plus ultra*”, „*prestantissima*”, „*Princesse d’orange*”, „*purpurea*”, „*Roxolana Jaune*”, „*sericea*”, „*speciosa minor*”, „*splendidissima*”, „*versicolor*”, „*vetula*”, „*viola odorata*” i „*yungii*” [sic!].

Rośliny, które miał w jednym tylko egzemplarzu, Wodzicki trzymał w ogrzewanej figarni. Większość *Rhododendron* posadził w szklarni zimnej lub w konserwatorium, a nieliczne – w gruncie, na „torfowym grządkach”, okrywanych na zimę, ale i te, gruntowe, z reguły rosły i pod szkłem. W 1824 r. Wodzicki zanotował: *trzymam cały ten piękny rodzaj w Konserwatorium ale że mi nikczemniał, znać dla tego że nie miał cienia, znowu go do fairerek wsadziłem, a na przyszłą da Bóg doczekać wiosnę, oddam do gruntu* (CH 4); próby takie czynił po wielokroć, bo już w 1827 r. napisał, że *wszystkie Różańce w tym co piszę roku na torfową ziemię pod gołe niebo przesadziłem, otoczywszy klumb koszem* (CH 3bis) – wiele roślin nie przetrwało tej próby.

- 1839 *Rhododendron* L. ‘*Altaclarensis*’; także w Zarzeczcu od 1838 r.
 1828 *arborescens* (Pursh) Torr.; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie i pod szkłem.
 1820 *arborescens* Sm.; także w Zarzeczcu w 1838 r.
 1820 *aureum* Georgi; także w Warszawie od 1820
 1820 ‘*Azaleoides*’; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
 1820 *calendulaceum* (Michx.) Torr.; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
 1820 *camtschaticum* Pall.; tylko w Niedźwiedziu
 1820 *canadense* (L.) Torr.; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
 1820 *canescens* (Michx.) Sweet; tylko w Niedźwiedziu, w gruncie i pod szkłem.
 1820 *catawbiense* Michx.; także w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1838 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.

- 1820 *caucasicum* Pall.; także w Krakowie w 1808 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
- 1839 ‘Cunningham’s Album Compactum’; także w Warszawie od 1820 r.
- 1820 *dauricum* L.; także w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1840 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
- 1827 var. *sempervirens* Sims; także w Warszawie od 1820 r.
- 1817 *ferrugineum* L.; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem; rosły źle i Wodzicki radził odnawiać je co rok z sadzonek i „odkładków”.
- 1833 ‘Plenum’; także w Warszawie od 1820 r.
- 1824 *flammeum* (Michx.) Sarg.; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
- 1838 ‘Fragrans’; tylko w Niedźwiedziu
- 1839 ‘Govenianum’; tylko w Niedźwiedziu
- 1817 *grœnlandicum* (Oeder) Kron et Judd (= *Ledum grœnlandicum* Oeder); także w Warszawie od 1820 r.
- 1820 *hirsutum* L.; także w Warszawie od 1820 r. Choć Wodzicki pisał: *lepiej nie równie na grządce, pod gołym niebem udaie się, alboliteż na kopcach dla roślin alpejskich usypanych* (CH 3bis), to po jednym sezonie takiej uprawy, rośliny wymarły.
- 1817 *luteum* Sweet; także w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1838 r.
- 1813 *maximum* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. (w 1824 r. wraz „fl.[ore] pl.[eno], „fol.[iis] var.[iegatis]” i „undulatum”) i w Zarzeczcu od 1838 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
- 1827 f. *album* (Pursh) Fernald; także w Warszawie od 1820 r.
- 1826 *menziesii* Craven (= *Menziesia ferruginea* Sm.); tę „wrzośnicę” Wodzicki uprawiał oczywiście na „torfowym pruchnie”, tylko on miał tę roślinę w kolekcji.
- 1820 *minus* Michx.; także w Warszawie od 1820 r.
- 1833 *molle* (Blume) G.Don; tylko w Niedźwiedziu
- 1833 *mucronatum* (Blume) G.Don; także w Zarzeczcu od 1838 r.
- 1833 ‘Lilacinum’; tylko w Niedźwiedziu
- 1820 f. *plenum* (Sims) E.H. Wilson; także w Zarzeczcu od 1838 r.
- 1820 *periclymenoides* (Michx.) Shinnery; także w Konarzewie i w Warszawie w 1824 r. (tam być może i formy „coccinea”, „floribunda” i „rutilans”?).
- 1820 ‘Album’; tylko w Niedźwiedziu
- 1833 ‘Phœniceum’; tylko w Niedźwiedziu
- 1826 *pilosum* (Michx. ex Lam.) Craven (= *Menziesia pilosa* Michx. ex Lam.); także w Warszawie w 1824 r.
- 1813 *ponticum* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie w 1820 r. (tu z odmianami) i w Zarzeczcu od 1838 r. W Niedźwiedziu w gruncie i pod szkłem.
- 1833 ‘Album’;
- 1833 ‘Roseum’;
- 1838 ‘Variegatum’; także w Zarzeczcu w 1841 r.
- 1839 ×*pulcherrimum* Lindl.; tylko w Niedźwiedziu
- 1820 *simsii* Planch.; także w Warszawie od 1820 r.
- 1839 ×*smithii* Sweet; tylko w Niedźwiedziu
- 1813 *tomentosum* Harmaja (= *Ledum palustre* L.); także w Puławach, w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1838 r.
- 1817 *viscosum* (L.) Torr.; także w Konarzewie i w Warszawie w 1824 r. (tu wraz z „alba”, „rubra” i „tricolor”).

Rhodothamnus Rchb.

- 1820 *Rhodothamnus chamœcistus* (L.) Rchb.; „różeniec austriacki” to jedyny znany wówczas gatunek. U nas rósł wyłącznie w Niedźwiedziu, w szklarni zimnej.

Rhus L. (wraz z *Toxicodendron* Mill.)

- Wodzicki miał właściwie kompletny zbiór znanych wówczas w kolekcjach „sumaków”, „jelenich rogów” czyli „woskownic” (sic!), poza jednym tylko *Rh. chinensis* Mill., uprawianym u nas w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Poniżej nie uwzględniam kilku gatunków z tropików, uprawianych w Niedźwiedziu, które rosły też w większości w Krzemieńcu i w Warszawie w 1824 r. – *Rh. angustifolia* L., *Rh. brasiliensis* Hoffmanns., *Rh. glauca* Thunb., *Rh. levigata* L., *Rh. pruinosa* Hoffmanns. i *Rh. tomentosa* L.
- 1813 *Rhus aromatica* Aiton; także w Krzemieńcu od 1811 r.
- 1813 *copallina* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *coriaria* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *glabra* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r. W Niedźwiedziu w gruncie. Ten gatunek, w przeciwieństwie do siostrzanego *Rh. typhina*, częsty w kolekcjach za czasów Wodzickiego – „wypadł” potem z upraw?
- 1817 *michauxii* Sarg.; tylko w Niedźwiedziu
- 1813 *radicans* L. czyli *Toxicodendron radicans* (L.) Kuntze (w tym – *Rh. toxicodendron* L., czyli *T. pubens* Mill.); także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Krzemieńcu od 1811 r., w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
- 1813 *typhina* L.; we wszystkich kolekcjach na ziemiach polskich. W Niedźwiedziu w gruncie, gdzie *mimo dudkowatości swoiey mrozy nasze wytrzymuie* (CH 1bis).
- 1813 *vernix* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie, gdzie *zimy 1814, 1815 i 1816 bez najmniejszej szkody wytrzymał* (CH 1).

Ribes L.

W tym czasie w Europie uprawiano zdecydowanie więcej gatunków i odmian, niż zgromadził Wodzicki (na przykład *Ribes triste* Pall., w Warszawie od 1820 r.); brakowało mu zwłaszcza wielu gatunków północnoamerykańskich. Z drugiej jednak strony, Niedźwiedź miał największą kolekcję tego rodzaju na ziemiach polskich. Wszystkie porzeczki i agresty rosły w Niedźwiedziu w gruncie.

- 1839** *Ribes aciculare* Sm.; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *alpinum* L.; we wszystkich kolekcjach polskich.
 1813 *americanum* Mill.; także w Krakowie od 1806 r., Krzemieńcu od 1821 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1820 *aureum* Pursh (w tym *R. odoratum* H.L.Wendl., od 1833); także w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1833 r.
 1817 *cynosbati* L.; także w Krzemieńcu od 1821 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1817 *diacanthum* Pall.; także w Krzemieńcu od 1821 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1828 *glandulosum* Grauer ex Weber; tylko w Niedźwiedziu
 1842 *glutinosum* Benth.; tylko w Niedźwiedziu
 1838 *lacustre* (Pers.) Poir.; tylko w Niedźwiedziu
 1838 *malvaceum* Sm.; tylko w Niedźwiedziu
1838 *missouriense* Nutt.; tylko w Niedźwiedziu
 1824 *multiflorum* Kit. ex Schult.; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *nigrum* L.; we wszystkich kolekcjach, ale odmiany – tylko w Niedźwiedziu.
 1839 ‘Chlorocarpum’
1824 ‘Marmoratum’
 1839 ‘Xanthocarpum’
 1824 *orientale* Desf.; tylko w Niedźwiedziu
 1824 *oxyacanthoides* L.; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *petraeum* Wulfen; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1821 r. i w Warszawie od 1820 r.
1838 *procumbens* Pall.; w Krzemieńcu wcześniej – od **1821** r.
 1820 *rotundifolium* Michx.; w Krzemieńcu od 1821 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1813 *rubrum* L.; we wszystkich kolekcjach, poza Konarzewem; w Warszawie od 1820 r. także w odmianie „fol.[iis] aureis”?
1824 *sanguineum* Pursh; tylko w Niedźwiedziu
 1838 *speciosum* Pursh; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *uva-crispa* L. var. *uva-crispa*; we wszystkich kolekcjach poza Konarzewem
 1813 var. *sativum* DC.; w tym nieznane dziś odmiany „fol.[iis] var.[iegatis]” i „monstrosa” (DOD 2). We wszystkich polskich kolekcjach poza Konarzewem.
 1838 *viscosissimum* Pursh; także w Warszawie od 1820 r.

Robinia L.

Wodzicki zgromadził pełną kolekcję uprawianych wówczas w Europie robinii.

- 1824 *Robinia ×ambigua* Poir.; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *hispida* L.; we wszystkich ówczesnych polskich

kolekcjach. W Niedźwiedziu *na mrozy czule, obwiązywać go na zimę trzeba*. Wodzicki wszczepiał zrazy tego gatunku w korzenie *R. pseudoacacia*, a potem obsypywał szczepy ziemią, by „przeszły” na własne korzenie, *ale ta operacja mojemu ogrodnikowi się nie udała, domyślam się, że dla wstrętu jaki ma do wszelkiej nowości* (DzO 3).

- 1828 ‘Macrophylla’; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *pseudoacacia* L.; we wszystkich ówczesnych kolekcjach. Wodzicki wysiewał nasiona tego gatunku *na mieyscu Leszczyny i Kurdawego chrustu w lesie moiem Niedźwiedzkiem i Złockim*, by pozyskiwać potem drewno opałowe.
 1833 ‘Amorphifolia’; tylko w Niedźwiedziu (Wodzicki odnotował też w 1813 r. odmianę „fol.[iis] sublinearibus”, KAT).
 1820 ‘Coluteoides’; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie w 1820 r.
 1828 ‘Crispa’; także w Krzemieńcu
 1833 ‘Heterophylla’; z pewnością inny klon niż powstała we Francji w drugiej połowie XIX w. odmiana ‘Unifoliola’ (= f. *heterophylla* Zabel).
 1813 ‘Inermis’; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. Odmiany ‘Inermis’ i ‘Umbraculifera’ mylono powszechnie już wówczas, nie zawsze wiadomo więc, czego tyczą dawne przekazy i informacje?
 1833 ‘Microphylla’; także w Krzemieńcu od 1816 r. (jako „angustifolia”?),
1820 ‘Monstrosa’; tylko w Niedźwiedziu
 1838 ‘Pendula’; tylko w Niedźwiedziu
 1842 ‘Pyramidalis’; tylko w Niedźwiedziu
 1820 ‘Stricta’; tylko w Niedźwiedziu
 1820 ‘Tortuosa’; także w Krzemieńcu od 1816 r.
 1838 ‘Umbraculifera’; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
 1833 ‘Volubilis’; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *viscosa* Vent.; także w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1816 r., w Warszawie w 1820 r. i w Zarzeczcu od 1833 r.

Rosa L.

Przedstawienie kolekcji róż w Niedźwiedziu na tle upraw europejskich czy choćby – polskich (bardzo bogate kolekcje istniały w tamtych czasach w Krzemieńcu, Warszawie i Zarzeczcu) – przekracza ramy tego opracowania. Wielu gatunków i mieszańców Wodzickiemu brakowało, dla przykładu nie uprawiał *R. acicularis* Lindl., *R. micrantha* Sm., *R. nitida* Willd. W Niedźwiedziu rosło sporo odmian ogrodowych i mieszańców, obecnie właściwie już nie do zidentyfikowania; Wodzicki pisał na przykład o odmianach *R. centifolia* – *wszystkie te odmiany, oprócz róży mchowej, są mało znaczące, i stworzone bardziej dla zapelnienia katalogów ogrodniczych* (CH 1). Poniżej zaznaczam, jakie róże Wodzicki uprawiał w gruncie.

- 1824** *Rosa agrestis* Savi; w gruncie
 1813 *×alba* L.; w gruncie, gdzie *doskonale zimę wytrzymaie* (CH 1).

- 1817 'Incarната'
 1817 *arvensis* Huds.; w gruncie (w tym od 1824 r. – var. *ayreshirea* Ser.).
 1823 *banksiae* R.Br.; w gruncie
 1828 'Lutea'
 1817 *blanda* Aiton; w gruncie
 1833 ×*borboniana* N.H.F.Desp.
 1813 *bracteata* J.C. Wendl.
 1813 *canina* L.; w gruncie
 1813 *carolina* L.; Wodzicki pisał o tym gatunku, że w *chodowaniu trudny* (DzO 3); na zimę krzewy były okrywane.
 1817 'Plena'
 1813 ×*centifolia* L.
 1824 'De Meaux'
 1813 'Muscosa'
 1813 'Parviflora'
 1838 'Shailer's White Moss'
 1813 *chinensis* Jacq.
 1820 'Minima'
 1813 'Semperflorens'
 1813 'Viridiflora'
 1817 *corymbifera* Borkh.
 1813 ×*damascena* Mill.; krzewy okrywano na zimę lub uprawiano w ogrodzie zimowym lub szklarni zimnej.
 1813 'Semperflorens'
 1817 'Versicolor'
 1813 *fætida* Herrm.; w gruncie
 1813 'Bicolor'
 1824 'Persian Yellow'; data wczesna, ale tekst Wodzickiego jednoznacznie wskazuje na tę właśnie różę.
 1817 ×*francofurtana* Münchh.
 1813 *gallica* L.; w gruncie
 1813 'Officinalis'
 1813 'Versicolor'
 1817 *glauca* Pourr.; w gruncie
 1839 ×*hardii* Paxton
 1817 *hemisphaerica* Herrm.; w gruncie
 1833 *horrida* Fisch.
 1817 ×*kamtschatica* Vent.; w gruncie
 1817 *majalis* Herrm.; w gruncie
 1817 'Fœcundissima'
 1833 *mollis* Sm.; w gruncie
 1813 *moschata* Herrm.
 1833 'Plena'
 1820 *multiflora* Thunb. ex Murray; *śladniey się [...] z sadzonek udaie, czego doświadczył* (CH 4).
 1820 'Carnea'
 1820 ×*noisettiana* Thory
 1827 ×*odorata* (hort. ex Andrews) Sweet
 1817 *palustris* Marshall; w gruncie
 1813 *pendulina* L.; w gruncie
 1824 *persica* Michx. ex Juss.
 1824 ×*reversa* Waldst. et Kit.; w gruncie
 1821 *roxburghii* Tratt.
 1813 *rubiginosa* L.; w gruncie
 1817 'Duplex'
 1813 *sempervirens* L.
 1827 *setigera* Michx.; w gruncie
 1813 *spinosissima* L.; w gruncie
 1824 var. *altaica* (Willd.) Rehder
 1833 *stylosa* Desv.; w gruncie
 1833 *tomentosa* Sm.; w gruncie
 1813 *villosa* L.; w gruncie; Wodzicki pisał – *na tym gatunku szczepi się Centifolia i Rosa unica, i z tego bywa wysokie drzewko* (CH 1).
 1813 *virginiana* Mill.; w gruncie
 1833 'Plena'
- Rubus* L.
- Ówczesnie uprawiano w Europie także *R. biflorus* Buch.-Ham. ex Sm. (być może Wodzicki miał go w szklarni pod nazwą „*R. nepaulensis*”? i *R. parviflorus* L. Wodzicki miał największą kolekcję gatunków tego rodzaju na ziemiach polskich; uprawiał i byliny z tego rodzaju – *R. arcticus* L. (od 1813 r.), *R. chamaemorus* L. (od 1817 r.) i *R. saxatilis* L. (od 1817 r.).
- 1833 *Rubus armeniacus* Focke; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *cæsius* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1820 *canadensis* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1817 *flagellaris* Willd.; tylko w Niedźwiedziu
 1833 *glandithyrus* G.Braun (jako „*R. rubeolus*”); tylko w Niedźwiedziu
 1833 *hispidus* L.; tylko u Wodzickiego
 1817 *ideus* L.; we wszystkich kolekcjach; w Warszawie od 1820 r. także *R. ideus* var. *vulgatus* Arrhenius i „*glaber*”. Wodzicki miał odmianę wielkoowocową (?) – „*maximus*” (1833 r.) i ciemnoowocową – „*fr.[uctu] nigro*” (1838 r.).
 1813 'Albus'; we wszystkich kolekcjach
 1813 *laciniatus* Willd.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1833 *leucodermis* Dougl. ex Torr. et A.Gray; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *linkianus* Ser. (jako „*R. fruticosus flore albo pleno*”); także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1824 *nemosus* Hayne et Willd.; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *occidentalis* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1813 *odoratus* L.; we wszystkich kolekcjach
 1824 *orthostachys* G.Braun (jako „*R. corylifolius*”); także w Krzemieńcu od 1811 r. (także pod nazwą *R. corylifolius caucasicus*?) i w Warszawie od 1820 r.
 1833 *parviflorus* Nutt.; tylko w Niedźwiedziu
 1820 *pedemontanus* Pinkw. (jako „*R. glandulosus*”); tylko w Niedźwiedziu
 1813 *plicatus* Weihe et Nees; „*leśna krajowa z czarną jagodą*”, we wszystkich ówczesnych kolekcjach
 1823 *rosifolius* Sm. (jako „*R. pinnatus*”); także w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu w 1838 r. Krzewy tego gatunku rosły w Niedźwiedziu w ogrodzie zimowym lub były na zimę okrywane, bo inaczej – wymarzały do korzenia.

- 1820** ‘Coronarius’; także w Krzemieńcu od 1811 r. (jako „R. japonicus fl. pleno”?) i w Warszawie od 1820 r.
- 1833 *spectabilis* Pursh; tylko w Niedźwiedziu
- 1824 *sprengelii* Weihe; tylko w Niedźwiedziu
- 1833 *ulmifolius* Schott; także w Warszawie od 1820 r.
- 1827** ‘Bellidiflorus’ (jako „R. fruticosus [inermis] flore roseo pleno”, samej nazwy „bellidiflorus” Wodzicki użył tylko raz, w DOD 2); we wszystkich kolekcjach. Krzewy rosły w Niedźwiedziu w ogrodzie zimowym, gdzie *spinając się po ścianach [...] zupełnie je zakrywaią* (CH 3bis).
- 1833 ‘Inermis’; tylko w Niedźwiedziu
- 1817 ‘Leucocarpus’; tylko w Niedźwiedziu
- 1833 ‘Variegatus’; tylko w Niedźwiedziu
- 1838 *vigorosus* P.J.Müll. et Wirtg. (jako „R. affinis”); tylko w Niedźwiedziu.

Ruscus L.

Trzy gatunki „myszopłochu”, jakie uprawiał Wodzicki, uprawiano i w innych ogrodach Europy, także – we wszystkich prawie kolekcjach na ziemiach polskich i to od czasu pierwszych ich wykazów roślinnych (w Podzamczu znano tylko jeden gatunek – *R. aculeatus*). Wodzicki próbował uprawy gruntowej wszystkich gatunków, ale w końcu zdecydował się na ogród zimowy lub szklarnię zimną, bo choć rośliny nie marzły do cna, to *smutno atoli się utrzymuią* (CH 3bis).

- 1813 *Ruscus aculeatus* L.
- 1813 *hypoglossum* L.
- 1813 *hypophyllum* L.

Salicornia L.

- 1813 *Salicornia fruticosa* L. Na ówczesnych ziemiach polskich ten gatunek „salirogu” uprawiano i w Krakowie w 1808 r., w Krzemieńcu w 1816 r. i w Warszawie od 1820 r.

Salix L.

Wodzickiemu brakowało zadziwiająco wielu wierzb, być może nie lubił lub był jakoś uprzedzony do tych roślin? Brakowało, poza licznymi gatunkami północnoamerykańskimi i mieszającami wierzb europejskich, kilku ważnych odmian uprawnych – *Salix alba* ‘Chermesina’ i ‘Sericea’ (w tym okresie w Konarzewie i w szkołkach w Podzamczu), *S. elaeagnos* Scop. ‘Angustifolia’ (uprawiana w Konarzewie i w Krakowie od 1806 r.) oraz *S. ×dasyclados* Wimm. i *S. ×smithiana* Willd.

Sporo spośród niedźwiedzkich „braków” znajdziemy w innych polskich kolekcjach, zwłaszcza w bogatych w wierzby ogrodach krzemienieckim i warszawskim. I tak, dla przykładu, z wierzb brakujących Wodzickiemu w Krzemieńcu od 1811 r. rosły *S. cinerea* L. ‘Tricolor’, *S. herbarcea* L., *S. ×molissima* Hoffm. ex Elwert, *S. purpurea* subsp.

lambertiana (Sm.) A. Neumann ex Rech.f. i *S. starkeana* Willd., a w Krakowie od 1806 r. – *S. ×molissima* Hoffm. ex Elwert i *S. reticulata* L. Porównywanie zbioru wierzb z Niedźwiedzia z krajowymi kolekcjami przekraczałoby jednak ramy niniejszego opracowania.

- 1817 *Salix acutifolia* Willd.

- 1838** *ægyptiaca* L.
- 1813 *alba* L.
- 1813 ‘Vitellina’
- 1838 *×alopecuroides* Tausch
- 1817 *×ambigua* Ehrh.
- 1817 *arbuscula* L.
- 1813 *aurita* L.
- 1813 *babylonica* L. ‘Babylon’; w Niedźwiedziu, jak i w innych naszych kolekcjach, próbowano z pewnością uprawy właściwej wierzby babilońskiej (to o niej, nieodpornej na środkowoeuropejskie zimy, pisze Wodzicki w CH 1 – *bardzo prędko rośnie, i dla tej samej przyczyny często wymarza*), ale z kolei drzewa, o których w CH 1bis czytamy – *u mnie zimę z 1833 na 1834 bez najmniejszej szkody wytrzymały*, to już z całą pewnością mieszające, *S. ×sepulcralis* Simonk. ‘Chrysocoma’ lub *S. ×pendulina* Wender.
- 1824 ‘Crispa’; podobnie jak egzemplarze właściwej *S. babylonica* ‘Babylon’ – musiały być okrywane na zimę.
- 1824 *candida* Flügge ex Willd.
- 1813 *caprea* L.
- 1817 *cinerea* L.
- 1817** *daphnoides* Vill.
- 1817 *discolor* Muhl.
- 1813 *fragilis* L.
- 1817 *glaucula* L.
- 1842 *gmelinii* Pall.
- 1817 *hastata* L.
- 1817 *humilis* var. *tristis* (Aiton) Griggs
- 1824** *japonica* Thunb.
- 1817 *lanata* L.
- 1817 *lapponum* L.
- 1824 *×laurina* Sm.
- 1840 *myrsinifolia* Salisb.
- 1817 *myrsinites* L.
- 1813 *pentandra* L.
- 1817 *phylicifolia* L.
- 1813 *purpurea* L.
- 1817 *repens* L.
- 1813 subsp. *dunensis* Rouy
- 1813 *rosmarinifolia* L.
- 1840 *×rubens* Schrank
- 1817 *×rubra* Huds.
- 1813 *triandra* L.
- 1813 *viminalis* L.

Sambucus L.

W ówczesnej Europie nie uprawiano innych gatunków niż te, które miał w Niedźwiedziu Wodzicki, jedynie lista

odmian uprawnych była nieco szersza. Wszystkie rosły w gruncie, choć *S. canadensis* – przemarzał.

- 1813 *Sambucus canadensis* L.; we wszystkich ówczesnych kolekcjach na ziemiach polskich, co dokumentuje stan odmienny od współczesnego. Wodzicki zapisał, że *nayczęścicy umarza w zimie, a na wiosnę puszcza nowe odbitki* (CH 1).
- 1813 *nigra* L.; oczywiście – we wszystkich kolekcjach.
- 1833 ‘Alba’; także w Puławach
- 1813 ‘Laciniata’; tej odmiany brakowało jedynie w Krakowie
- 1817 ‘Marginata’; także w Krzemieńcu w latach 1811–1816 i w Warszawie od 1820 r.
- 1824** ‘Monstrosa’; także w Krzemieńcu w latach 1811–1816
- 1833 ‘Rotundifolia’; tylko u Wodzickiego
- 1817 ‘Viridis’; także w Warszawie od 1820 r.
- 1823 *pubens* Michx.; tylko w Niedźwiedziu, z *Amerykańskiego nasienia*.
- 1813 *racemosa* L.; we wszystkich kolekcjach na ziemiach polskich
- 1833 ‘Laciniata’; także w Konarzewie.

Sarothamnus → *Cytisus*

Sassafras Nees

- 1820 *Sassafras albidum* (Nees) Nees (w niewyróżnianej obecnie odmianie – var. *molle* (Raf.) Fern.); także w Krakowie w 1808 r. i w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu „wawrzyn sassafras” rósł cały czas w konserwatorium i szklarni zimnej, próba uprawy w gruncie była nieudana.

Schisandra Michx.

- 1824 *Schisandra glabra* (Brickell) Rehder; tylko ten gatunek uprawiano wówczas w Europie. Na ziemiach polskich jedynie w Niedźwiedziu; w ogrodzie zimowym, choć według SPISu trafiła i do gruntu, na „torfowe pruchno”.

Shepherdia Nutt.

Rośliny obu gatunków, znanych z europejskich upraw, Wodzicki posadził do gruntu.

- 1820 *Shepherdia argentea* (Pursh) Nutt.; tylko u Wodzickiego, z początku w szklarni. Wodzicki pisał w DzO 4 – *wiele drzew pod tym nazwiskiem posiadam w ogrodzie moim, a te się bardzo sznurują, są niezmiernie na mrozy wytrzymałe, ale ledwo jedną stopę mają wysokości, a od 10 lat jeszcze nie zakwitły*.
- 1817 *canadensis* (L.) Nutt.; także w Warszawie w 1824 r.

Sibiraea Maxim.

- 1813 *Sibiraea laevigata* (L.) Maxim.; tylko ten gatunek, „gładką tawułę”, uprawiano wówczas w Europie.

Na ziemiach polskich, przeciwieństwie do czasów nam współczesnych, rosła w wielu kolekcjach – w Puławach, Podzamczu, w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki posadził krzewy tego gatunku do gruntu, gdzie *na zimno iest trwały* (CH 1).

Smilax L.

W czasach Wodzickiego w Europie sadzono także *Smilax bonanux* L., *S. china* L. (w Warszawie od 1820 r.) i *S. laurifolia* L. Wodzicki pisał o polskiej nazwie tego rodzaju – *Smilax rodzaj [...] może się właściwie z ruska zwać Kolcowóy*. W Niedźwiedziu kolcowoje rosły w szklarni zimnej i konserwatorium, ale pomyślne były liczne próby uprawy w gruncie, gdzie krzewy trzech gatunków zimowały *przy murze rozpięte* (CH 6).

- 1820 *Smilax aspera* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. (z niewyróżnianą obecnie odmianą var. *mauritanica* (Desf.) Gren. et Godr.), w Niedźwiedziu z powodzeniem w gruncie.
- 1833 *excelsa* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1823 *glauca* Walter; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
- 1820 *rotundifolia* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w gruncie.
- 1820 *tamnoides* L.; tylko w Niedźwiedziu.

Solanum L.

1813 *Solanum dulcamara* L.; na ziemiach polskich „psiankę słodkogorz” uprawiano także w Puławach, w Zarzeczcu od 1805 r., w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. (w 1821 r. w odmianie „variegata”), w Podzamczu i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu zarówno gatunek jak odmiana znalazły oczywiście miejsce w gruncie.

- 1817 ‘Aureovariegata’

Sophora L.

W czasach Wodzickiego w Europie uprawiano też *Sophora macrocarpa* Sm., która u nas nie wytrzymuje w gruncie. Wodzicki zwał ten rodzaj „soforą” lub „łupiną”.

1813 *Sophora japonica* L. (ujmuję tu ten gatunek tradycyjnie, nie zaś jako *Styphnolobium japonicum* (L.) Schott); „sofora japońska” czyli „łupina różańcowa” rosła też, od czasów opublikowania ich pierwszych wykazów roślin, we wszystkich polskich kolekcjach.

- 1824** ‘Pendula’; tylko u Wodzickiego. Zarówno gatunek jak i ta odmiana okazały się odporne na mróz, ale Wodzicki radził trzymać po jednym egzemplarzu w figarni *aby zapewnić się o dożyralości nasienia* (CH 3).

1842 ‘Variegata’; tylko u Wodzickiego, w gruncie.

- 1833 *microphylla* Aiton; także w Warszawie od 1820 r. (tam także *S. alopecuroides* L.); w Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub konserwatorium.

- 1813 *tetraptera* J.F.Mill.; także w kilku kolekcjach – w Podzamczu, w Krakowie w 1808 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub w konserwatorium.
- 1833 ‘Grandiflora’; tylko w Niedźwiedziu
- 1838 *tomentosa* L.; także w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w szklarni „pomiarkowanej”.

Sorbaria A.Br.

W czasach działalności Wodzickiego w Europie sadzono także *Sorbaria tomentosa* (Lindl.) Rehder.

- 1813 *Sorbaria sorbifolia* (L.) A.Braun; „tawuła jarzębata” rosła także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu w latach 1811–1816 (tu w 1816 r. być może i *S. grandiflora* (Sweet) Maxim., jako *Spiraea sorbifolia grandiflora* Pall.), w Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu od 1836 r. W Niedźwiedziu rosła w gruncie, ale *wierzchołki gałązek często w zimie traci* (CH 1).

×*Sorbaronia* C.K.Schneid.

Ówczesnie w Europie, m.in. w Warszawie w 1824 r., uprawiano także ×*Sorbaronia hybrida* (Moench) C.K.Schneid. Krzewy obu gatunków rosły w Niedźwiedziu w gruncie.

- 1817 ×*Sorbaronia alpina* (Willd.) C.K.Schneid.; także w Krzemieńcu w 1816 r. i zapewne w Warszawie w 1824 r. Wodzicki zanotował, że jest to *krzew zupełnie niski i niepodobny do Jarzębu, uchodzącego pod tem imieniem, jaki ma w ogrodzie moim* (DzO 3).
- 1840 *monstrosa* (Zabel) C.K.Schneid.; zapewne tylko w Niedźwiedziu?

×*Sorbopyrus* C.K.Schneid.

W czasach Wodzickiego uprawiano i odmianę ‘Bulbiformis’ (w Paryżu przed 1834 r.).

- 1813 ×*Sorbopyrus auricularis* (Knoop) C.K.Schneid.; „gruszka głogowa” (od *Dziarkowskiego Głogownikiem* [...] *mianowana*; CH 6) była uprawiana także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. Rosła w Niedźwiedziu w gruncie, Wodzicki pisał o tej roślinie kilkakrotnie, m.in. tak: *Jundziłł nazywał ją Głogownikiem krajowym, drzewko to oprócz smacznej gruszki w miniaturze, stroynym jest na jesień drzewem, dla mnogości czerwonego owocu* (DzO 3).

Sorbus L.

Kolekcja jarzębów w Niedźwiedziu była prawie pełna, wyraźnie najbogatsza na naszych ziemiach. Brakowało *Sorbus americana* Marshall, *S. ×thuringiaca* (Ilse) Fritsch (być może jednak ten jarząb rósł w Niedźwiedziu pod nazwą

„*Pyrus sorbus hybrida*”, w CH 1 Wodzicki napisał o nim, że *zawadza się* [...] w *Szwecyi, Norwegii i Turynii*) i kilku odmian *S. aucuparia*. Jarzęby rosły w gruncie, kilka cierpiało od chłódów zimowych.

- 1813 *Sorbus aria* (L.) Crantz; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1817 ‘Longifolia’; tylko u Wodzickiego
- 1813 *aucuparia* L.; we wszystkich kolekcjach
- 1817 *chamaespilus* (L.) Crantz; tylko u Wodzickiego
- 1838 *cuspidata* (Spach) Hedl.; tylko u Wodzickiego
- 1817 *decora* (Sarg.) C.K.Schneid.; być może także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r., raczej był to jednak *S. americana* Marshall? Wodzicki zanotował w DzO 3, że *po kilka razy* [...] *u mnie ginął, dla tego obsłaniać go na zimę doradzam*.
- 1817 *domestica* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Drzewa były *nieco czule na zimno* (CH 1).
- 1833 *graca* (Lodd. ex Spach) Kotschy; tylko u Wodzickiego
- 1833 ×*hostii* (J.Jacq. ex Host) Hedl.; tylko u Wodzickiego
- 1813 *hybrida* L.; także w Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *intermedia* (Ehrh.) Pers.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1817 *latifolia* (Lam.) Pers.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *torminalis* (L.) Crantz; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1836 *umbellata* (Desf.) Fritsch; tylko u Wodzickiego.

Spartium L.

- 1813 *Spartium junceum* L., „janowiec hiszpański”, znany w Europie od wieków, był za czasów Wodzickiego sadzony i w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, Konarzewie, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu w 1838 r. Wodzicki uprawiał krzewy tego gatunku w szklarni zimnej, choć czynił z powodzeniem próby uprawy gruntowej: *doświadczenie mam z botanicznego krakowskiego Ogrodu, że tenże już 3. zimy tamże bez szkody pod gołym niebem wytrzymał; dobrego na zimę okrycia potrzebuje oraz – przy letkiem obsłonięciu doskonale u mnie zimę wytrzymał* (CH 1bis).

- 1820 ‘Plenum’; tylko w Niedźwiedziu.

Spiraea L.

W czasach Wodzickiego w Europie uprawiano już *Spiraea cantoniensis* Lour., *S. douglasii* Hook. (wraz z podgatunkiem – subsp. *menziesii* (Hook.) Calder et R.J.Taylor) i *S. trilobata* L. (tę ostatnią wykazywano z Krzemieńca

i Warszawy; być może rosła w Niedźwiedziu pod nazwą „*S. trilobata*, v[el] *lobata*, v[el] *palmata*”, ale raczej chodziło o jeden z gatunków *Filipendula*?). Kolekcje tawuł zbliżone wielkością do niedźwiedzkiej istniały wówczas w Krzemieńcu i w Warszawie, w tym ostatnim ogrodzie uprawiano od 1820 r. m.in. *Spiraea vacciniifolia* D.Don.

Wart zauważenia jest „staromodny” zestaw gatunków, wyraźnie inny od współczesnego, ale i potwierdzona już obecność w głównych kolekcjach krajowych kilku ekspansywnych współcześnie, inwazyjnych tawuł z sekcji *Spiraea*.

1817 *Spiraea alba* Du Roi; także w Krzemieńcu, w Warszawie w 1820 r. i w Zarzeczu od 1833 r. W Niedźwiedziu także jako *S. latifolia* (Sol.) Borkh. od tegoż roku 1817.

1817 *alpina* Pall.; także w Krzemieńcu i w Warszawie w 1820 r.

1832 *bella* Sims; tylko u Wodzickiego

1838 *betulifolia* var. *corymbosa* (Raf.) Maxim.; także w Krzemieńcu i w Warszawie w 1820 r.

1839 *cana* Waldst. et Kit.; tylko u Wodzickiego

1813 *chamaedryfolia* L. emend. Jacq. (w tym – forma wiazolistna od 1817 r.); także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.

1813 *crenata* L.; także w Konarzewie, Puławach, Krzemieńcu, w Zarzeczu od 1836 r. i w Warszawie od 1820 r. W tym ostatnim ogrodzie od 1820 r. także „*S. crenata iberyca*”; zauważmy, że i Wodzicki nazywał początkowo *S. crenata* – „tawułą hiszpańską”, ale może chodziło jednak o *S. hypericifolia* subsp. *obovata* (Waldst. et Kit. ex Willd.) H.Huber, zważywszy jej synonim – *S. crenata* var. *hispanica* Willd.?

1833 *decumbens* W.D.J.Koch; tylko w Niedźwiedziu

1813 *hypericifolia* L.; w wielu kolekcjach – w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, Puławach i Konarzewie, w Krzemieńcu, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu od 1833 r.

1820 subsp. *obovata* (Waldst. et Kit. ex Willd.) H.Huber.; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.

1833 *media* Schmidt; także w Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.

1838 ×*pikoviensis* Besser; także w Krzemieńcu i w Warszawie w 1820 r.

1813 *salicifolia* L.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, Konarzewie, Puławach, Krzemieńcu, w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu od 1833 r. Wodzicki miał nieznaną obecnie odmianę pstrolistną, „fol.[iis] var.[iegatis]” (DOD 3).

1813 *tomentosa* L.; także w Konarzewie, Puławach, Krzemieńcu i w Warszawie od 1820 r.

Staphylea L.

Za czasów Wodzickiego z „kłokoczek” w Europie uprawiano też *Staphylea bumalda* DC. Kłokoczki rosły, rzecz jasna, w gruncie.

1813 *Staphylea pinnata* L.; w wielu kolekcjach – w Podzamczu i Konarzewie, w Puławach, Krakowie od 1806 r., Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczu od 1833 r. Wodzicki odnotował, że z owoców wybiia się olej; służą także na paciorki, i piękne z nich przedaią się różańce; iądro ich ma cebulowy smak, i iako Pistacie bywa pożywane. W Georgii czyli Gruzyi, pączki kwiatowe w occie marynuią i pożywaią zamiast Kaparów (CH Ibis).

1813 *trifolia* L.; także w Puławach, Krakowie od 1806 r., Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1824 r.

Stewartia L.

Wodzicki miał u siebie jedyne dwa gatunki, znane wówczas w Europie.

1820 *Stewartia malacodendron* L.; także w Krzemieńcu w 1821 r. i w Warszawie od 1820 r. „Stewartia wirginijska” rosła w ogrodzie zimowym, figarni i szklarni zimnej, ale Wodzicki czynił też udane próby uprawy w gruncie, pod lekkim okryciem na zimę.

1820 *ovata* (Cav.) Weath.; tylko u Wodzickiego. „Stewartia marylandzka” była w Niedźwiedziu uprawiana w taki sam sposób jak „wirginijska”, obie rosły na „torfowym pruchnie” lub sztucznym podłożu, z gliny zmieszanej z ziemią wrzosową.

Styphnolobium → *Sophora*

Styrax L.

W Europie sadzono podówczas także *Styrax americanus* Lam. (w Warszawie w 1824 r.). Rośliny obu gatunków Wodzicki trzymał w konserwatorium lub szklarni zimnej.

1833 *Styrax grandiflorus* Aiton; tylko u Wodzickiego

1820 *officinalis* L.; także w Krzemieńcu w 1811 r. i w Warszawie w 1824 r.

Suæda Forsk.

1827 *Suæda vera* Forssk. ex J.F.Gmel.; „solówka krzewinkowa” to jedyny gatunek tego rodzaju, wprowadzony do upraw. Na ziemiach polskich także w Krzemieńcu w 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu rosła w ogrodzie zimowym i w szklarni zimnej.

Symphoricarpos Duham.

Kolekcja niedźwiedzka była pełna, liczyła wszystkie znane w Europie gatunki. W owych czasach kolekcja zgromadzona przez Wodzickiego była u nas najbogatsza w „symforie”, wszystkie rosły w gruncie.

1824 *Symphoricarpos albus* (L.) S.F.Blake; także w Warszawie w 1824 r.

1842 var. *laevigatus* (Fernald) S.F.Blake; tylko u Wodzickiego

- 1833 *microphyllus* (Humb. et Bonpl. ex Schult.) Kunth; tylko u Wodzickiego
- 1813 *orbiculatus* Moench; także w Puławach, Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. O tym gatunku, czyli o „petronelli”, Wodzicki napisał, że choć *wytrzymały* [...] *w zimie martwym się widzi* (CH 1).
- 1840** ‘Variegatus’; tylko u Wodzickiego.

Symplocos Jacq.

W ówczesnych czasach w Europie uprawiano też *S. paniculata* (Thunb.) Miq.

- 1826 *Symplocos tinctoria* (L.) L'Hér.; Wodzicki trzymał rośliny w szklarni zimnej, ale *dwa razy sprowadziwszy, zawsze mi ginęło* (DzO 3).

Syringa L.

W czasach Wodzickiego w Europie uprawiano też *S. emodi* Wall. ex Royle. W tych czasach nieliczne jeszcze odmiany *S. vulgaris* pozostawały w ilościowej równowadze z roślinami z Grupy *Persica*, jest to obraz roślinny nam już nieznany.

- 1833 *Syringa josikæa* J.Jacq. ex Rchb.f.; na ziemiach polskich najpierw zapewne właśnie u Wodzickiego, dzięki jego bliskim kontaktom z ogrodem botanicznym w Wiedniu, skąd sprowadzał te krzewy w pakach.
- 1813 ×*laciniata* (L.) Mill.; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Warszawie od 1820 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Zarzeczcu od 1836 r. Ten lilak bywał w Niedźwiedziu okrywany na zimę.
- 1805 ×*persica* L.; także w Podzamczu i w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
- 1813 ‘Alba’; także w Krakowie od 1806 r., w Puławach, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
- 1813 ‘Chinensis’; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1833 r.
- 1833** ‘Saugeana’; także w Zarzeczcu od 1836 r., zapewne i w Warszawie?
- 1817 *vulgaris* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1833 r.
- 1813 f. *alba* (Weston) Voss; także w Puławach (tam też ‘Grandiflora’), w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. (tam także ‘Grandiflora’, „pallida”, „rosea” i „fl. violacea”), w Warszawie od 1820 r. (tam też „lutea”) i w Zarzeczcu od 1836 r.
- 1833 ‘Charles X’; tylko w Niedźwiedziu
- 1813 f. *cærulea* (Weston) Schelle; także w Podzamczu i w Puławach, w Krakowie od 1806 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.

- 1813 f. *purpurea* (Weston) Schelle; także w Krakowie od 1806 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
- 1838 ‘Variegata’; tylko u Wodzickiego.

Tamarix L.

Wobec kłopotów z nazewnictwem tamaryszków trudno w sposób pewny określić, na podstawie samych tylko spisów roślin, samych ich nazw – co, kiedy i gdzie uprawiano? W czasach Wodzickiego w Europie sadzono również *Tamarix tetrandra* Pall. ex M.Bieb. (w Krzemieńcu od 1816 r.) i *T. ramosissima* Ledeb. (w Warszawie w 1824 r.).

- 1813 *Tamarix gallica* L.; także Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r., w Konarzewie i w Warszawie od 1820 r. „Camaryszek francuski” rósł w Niedźwiedziu w szklarni zimnej, oranżerii z dachem rozbieranym na lato lub w gruncie, ale okrywany na zimę, ponieważ *pospolicie traci [zimną] gałązki swoje, i tylko od korzenia odpuszcza* (CH 1).

Tilia L.

Kolekcja lip u Wodzickiego była właściwie pełna, brakowało jedynie uprawianej już wtedy w Europie *Tilia maximowicziana* Shiras. Tylko Wodzicki zgromadził wówczas u nas tak bogaty zbiór kultywarów lip.

- 1813 *Tilia americana* L. var. *americana*; w większości krajowych kolekcji (poza Zarzeczczem).
- 1817 var. *caroliniana* (Mill.) Castigl.; także w Krakowie od 1806 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 var. *heterophylla* (Vent.) Loudon; także w Konarzewie
- 1813 *cordata* Mill.; we wszystkich kolekcjach krajowych
- 1813 *platyphyllos* Scop.; we wszystkich kolekcjach
- 1833** ‘Aurea’; tylko u Wodzickiego
- 1828** ‘Laciniata’; tylko u Wodzickiego
- 1833** ‘Obliqua’; tylko u Wodzickiego
- 1838** ‘Pyramidalis’; tylko u Wodzickiego
- 1833 ‘Rubra’; tylko u Wodzickiego
- 1838 ‘Vitifolia’; też – tylko u Wodzickiego
- 1817 *tomentosa* Moench; także w Warszawie od 1820 r. i w Krzemieńcu od 1821 r.
- 1842 ‘Pendula’; tylko u Wodzickiego.

Toxicodendron → *Rhus*

Ulex L.

W ówczesnej Europie uprawiano szerzej zapewne tylko to „sitowie [sit] koleczyste morskie”, które miał w Niedźwiedziu Wodzicki, ale w Warszawie od 1820 r. był też *Ulex genistoides* Brot., *U. minor* Roth i *U. parviflorus* Pourr.

- 1813 *Ulex europæus* L. (w tym od 1833 r. – *U. strictus* Mackay); także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1816 r. i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki uprawiał ten gatunek i jego odmianę w konserwatorium lub

w szklarni zimnej, ale zanotował też, że w *piaszczystym, i wilgotnym gruncie, na zimę przykrywany, wytrzymać może* (CH 1bis). W Niedźwiedziu rośla też nieznaną obecnie odmianą o pstrych liściach, „fol.[iis] var.[iegatis]”.

1833 ‘Flore Pleno’; tylko u Wodzickiego.

Ulmus L.

Zawikłane nazewnictwo i problemy taksonomiczne w ramach tego rodzaju stwarzają poważne trudności w „odcyfrowywaniu” dawnych zapisów. Szczególnie wśród starych odmian ogrodowych wiązków napotykałyśmy bardzo liczne nazwy niepewne i niejednoznaczne. Poniższy wykaz obejmuje jedynie nazwy, co do których poprawności jestem przekonana. W czasach działalności Wodzickiego w Europie sadzono już *U. ×hollandica* ‘Smithii’ i *U. minor* ‘Sarniensis’.

- 1820 *Ulmus alata* Michx.; tylko w Niedźwiedziu
 1817 *americana* L.; także w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1817 *glabra* Huds.; także w Puławach i w Warszawie od 1820 r.
 1833 ‘Crispa’; tylko u Wodzickiego
 1833 ‘Exoniensis’; tylko u Wodzickiego
 1833 ‘Pendula’; zapewne także w Krzemieńcu od 1811 r.?
 1817 *×hollandica* Mill. ‘Belgica’; tylko u Wodzickiego
 1824 ‘Major’; tylko u Wodzickiego
 1838 ‘Vegeta’; tylko u Wodzickiego
 1813 *laevis* Pall.; także w Krakowie od 1806 r. i w Krzemieńcu od 1811 r.
 1813 *minor* Mill. emend. Richens, wraz z var. *suberosa* (Moench) Soó; także w Puławach, w Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. (w tych trzech ostatnich – wraz z odmianą korkową), w Zarzeczcu od 1841 r.
 1813 ‘Cornubiensis’; tylko u Wodzickiego
 1817 *parvifolia* Jacq.; także w Krzemieńcu od 1811 r.
 1833 *procera* Salisb. (traktuję ten gatunek odrębnie od *U. minor* Mill.); tylko u Wodzickiego
 1833 ‘Argenteovariegata’, także w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r.
 1838 ‘Viminalis’; tylko u Wodzickiego
 1817 *pumila* L.; poprawność tej (i następnej) nazwy gatunkowej wydaje się pewna, ale data jest jednak – bardzo wczesna?
 1817 *rubra* Muhl.; także i w Warszawie w 1820 r.

Vaccinium L.

W czasach Wodzickiego w Europie uprawiano już kilkanaście gatunków, szczególnie północnoamerykańskich, których brakowało w Niedźwiedziu. Trzy z nich rosły od 1820 r. w Warszawie – *V. crassifolium* Andrews, *V. myrsinites* Lam. i *V. myrtilloides* Michx., a jeden, *V. pallidum* Aiton, w Krzemieńcu od 1811 r. Wszystkie gatunki Wodzic-

ki sadił w gruncie, na „torfowym pruchnie”, rośliny niektórych gatunków, z początku, chował na zimę do szklarni.

- 1820 *Vaccinium angustifolium* Aiton; tylko u Wodzickiego
 1820 *arboreum* Marshall; tylko u Wodzickiego
 1842 *calycinum* Sm.; tylko u Wodzickiego
 1820 *corymbosum* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1820 *macrocarpon* Aiton; także w Warszawie od 1820 r. Wodzicki zostawił o jej uprawie ciekawe uwagi, poza bowiem odnotowaniem, że początkowo rośliny sadzono „w fairerce” i na zimę chowano do szklarni, zalecał w CH 1bis, by sadić tę borówkę *po lasach, w miejscach, gdzie Żurawina pospolita rośnie*, oraz dał na wzór do naśladowania dokładny opis angielskiej plantacji na sztucznej wyspie, omywanej wodą!
 1833 *madagascariense* (Thouars ex Poir.) Sleumer; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *myrtilus* L.; w większości krajowych kolekcji botanicznych
 1838 *ovatum* Pursh; tylko u Wodzickiego
 1813 *oxycoccus* L.; także w Puławach, Podzamczu, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1827 *tenellum* Aiton; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *uliginosum* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
 1840 var. *salicinum* (Cham. et Schltdl.) Hultén; tylko w Niedźwiedziu
 1813 *vitis-idaea* L.; także w Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.

Vella DC.

- 1838 *Vella pseudocytisus* L.; zapewne tylko ten z dwu krzewiastych gatunków uprawiano w Europie; u Wodzickiego w szklarni. Poza Niedźwiedziem także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.

Veronica L.

- 1827 *Veronica fruticulosa* L.; „przetacznik krzewinkowy” rósł w Niedźwiedziu szklarni zimnej lub w konserwatorium. Także w Krakowie w 1808 r. i w Warszawie od 1820 r., w tym ostatnim ogrodzie botanicznym uprawiano i *V. fruticans* Jacq.

Viburnum L.

W czasach Wodzickiego w Europie sadzono już też *V. cotinifolium* D. Don, *V. opulus* L. ‘Nanum’, *V. orientale* Pall. i *V. rafinesquianum* Schult. Niedźwiedzka kolekcja kalin była na ziemiach polskich najbogatsza.

- 1817 *Viburnum acerifolium* L.; także w Warszawie od 1820 r.
 1817 *alnifolium* Marshall; także w Warszawie od 1820 r.
 1817 *cassinoides* L.; także w Warszawie od 1820 r.;

- w Niedźwiedziu w szklarni zimnej lub w gruncie, lekko okrywana na zimę.
- 1813 *dentatum* L.; także Podzamczu, w Krakowie od 1806 r. i w Krzemieńcu od 1811 r.
- 1820 *edule* Raf.; tylko w Niedźwiedziu
- 1813 *lantana* L.; we wszystkich kolekcjach na ziemiach polskich
- 1817 ‘*Variegatum*’; tylko u Wodzickiego
- 1817 *lentago* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1824 *mongolicum* (Pall.) Rehder; tylko u Wodzickiego
- 1817 *nudum* L.; także w Konarzewie i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej i w gruncie, ale Wodzicki odnotował po tej próbie, że *wymarzył, radzę go trzymać w ogrodzie zimowym* (CH 3bis).
- 1824 var. *angustifolium* Torr. et A.Gray; tylko u Wodzickiego
- 1824 *odoratissimum* Ker-Gawl.; także w Zarzeczcu w 1838 r. W Niedźwiedziu w szklarni zimnej.
- 1813 *opulus* L.; we wszystkich kolekcjach
- 1840 ‘*Aureum*’; tylko w Niedźwiedziu
- 1813 ‘*Roseum*’; we wszystkich kolekcjach
- 1833 ‘*Variegatum*’; tylko w Niedźwiedziu
- 1817 *prunifolium* L.; także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *tinus* L. wraz z odmianami – w zimnej szklarni. Także w Podzamczu, w Krakowie od 1806 r., w Konarzewie, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1838 r..
- 1840 subsp. *rigidum* (Vent.) P.Silva; także w Warszawie od 1820 r.
- 1838 ‘*Variegatum*’; tylko u Wodzickiego
- 1833 *trilobum* Marshall; tylko u Wodzickiego.

Vinca L.

W czasach Wodzickiego w Europie uprawiano jeszcze kilka odmian *V. minor*, na przykład ‘Alba’, ‘Alba Plena’ i ‘Atropurpurea’.

- 1813 *Vinca major* L.; we wszystkich polskich kolekcjach. W Niedźwiedziu w gruncie, ale na zimę osłaniany.
- 1833 ‘*Variegata*’; także w Zarzeczcu od 1805 r.
- 1813 *minor* L.; we wszystkich kolekcjach, w tym w Puławach odmiana żółtlistna, a w Krakowie od 1806 r. – „fl.[ore] cœrul.[eo] purp.[ureo]”. Wraz z odmianami w Niedźwiedziu – w gruncie.
- 1838 ‘*Argenteovariegata*’; tylko u Wodzickiego
- 1813 ‘*Multiplex*’; także w Krzemieńcu w 1816 r.
- 1813 ‘*Variegata*’; we wszystkich ówczesnych kolekcjach.

Vitex L.

W Europie uprawiano jeszcze jeden gatunek „baranka” – *V. trifolia* L., na przykład w Warszawie od 1820 r.

- 1813 *Vitex agnus-castus* L.; „niewinny baranek” rósł także Puławach, w Krakowie w 1806 r., w Krzemieńcu od

1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Przez całe lata rośliny uprawiano w Niedźwiedziu w gruncie, w miejscu suchym i okrywane na zimę (...*choć w ciężkie zimy umarza do korzenia, tamten nowe puszcza odbitki*; CH 1), po surowych zimach 1828 i 1829 r. trafiły jednak do ogrodu zimowego. Być może Wodzicki miał też dwie odmiany – ‘Alba’ i ‘Latifolia’?

- 1813 *negundo* L.; tylko u Wodzickiego. „Baranek indyjski [chiński]” rósł w szklarniach lub konserwatorium, ale Wodzicki odnotował także, że *przy murze wytrzymują, i pięknym kwiatem swoim uprzyjemniają ogród* (DzO 3). Od 1827 r. także w niewyróżnianej obecnie odmianie – var. *heterophylla* (Franch.) Rehder (ta odmiana także w Krzemieńcu od 1811 r.).

Vitis L.

W czasach Wodzickiego w Europie sadzono też *V. aestivalis* Michx., *V. rotundifolia* Michx. i *V. vinifera* L. ‘*Purpurea*’, obok, rzecz jasna, licznych odmian owocowych.

- 1813 *Vitis labrusca* L.; „dzikie amerykańskie kudłate wino”, podówczas także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu cierpiało od mrozów, *które je aż do korzenia warzy [...] prawie corok tracą pręty i rzadko ten gatunek u nas kwitnie* (CH 1).
- 1824 *riparia* Michx.; także w Krzemieńcu od 1811 r. Niektóre notatki i nazwy w pracach Wodzickiego mogą po części odnosić się nie do tego gatunku winorośli, a do *Cissus antarctica* Vent.? U Wodzickiego w gruncie.
- 1813 *vinifera* L.; we wszystkich kolekcjach. W Niedźwiedziu m.in. także w odmianie pstroliściej, od 1839 r. Uprawie odmian szlachetnych Wodzicki poświęcił wiele miejsca; okrywano je w Niedźwiedziu na zimę albo sadzono w skrzyniach.
- 1813 ‘*Apiifolia*’; także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki radził sadzić tę odmianę, dość odporną na mrozy, *przy ścianach na południe lub trylażu* (CH 1).
- 1813 *vulpina* L. (tu odrębnie od *V. riparia* Michx.); także w Puławach, Krakowie od 1806 r., Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. Wodzicki miał ją za najodpowiedniejszą dla naszego klimatu – *wielce na mrozy wytrzymały [...] mimo wytrzymałości swoiey w Polsce nie kwitnie* (CH 1).

Wisteria Nutt.

W ówczesnej Europie spośród gatunków „fassoli krzewinkowych” czyli „słodkich korzeni [bobów] krzewinkowych” sadzono już i *W. floribunda* (Willd.) DC. Obie glicynie w Niedźwiedziu rosły w konserwatorium i w gruncie, gdzie *przy murze rozpięte, a na zimę iak Winorośl dołowane, corocznie pod gołym niebem wydaiać kwiaty* (CH 6).

- 1813 *Wisteria frutescens* (L.) Poir.; także w Krakowie od 1806 r., w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie w 1820 r.
- 1826 *sinensis* (Sims) Sweet; także w Warszawie w 1824 r.

Xanthorhiza Marshall

1814 *Xanthorhiza simplicissima* Marshall; „żółty korzeń z pietruszkowym liściem” rósł wówczas u nas tylko w Niedźwiedziu, w konserwatorium lub w gruncie, gdzie wytrzymywał zimy, choć, jak zaznaczył Wodzicki, zawsze zainteresowany kwitnieniem i owocowaniem – *nasienie splaszczone u nas nigdy niedożyła* (CH 1bis).

Yucca L.

Wszystkie „spilki” czyli „juki” rosły w Niedźwiedziu w szklarni zimnej i ogrodzie zimowym, dwa gatunki na próbę i w gruncie.

- 1813 *Yucca aloifolia* L. (tu i w innych kolekcjach polskich także pod nazwą „*Y. draconis*?”); także w Krakowie od 1806 r., w Podzamczu, w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r.
- 1820 *filamentosa* L.; także w Warszawie od 1820 r. W Niedźwiedziu zimowała w gruncie bez żadnej szkody (CH 5).
- 1838 ‘*Variegata*’; tylko u Wodzickiego
- 1833 *flaccida* Haw. ‘Major’; tylko u Wodzickiego
- 1838 *glauca* Nutt.; także w Warszawie od 1820 r.
- 1813 *gloriosa* L.; także w Podzamczu, w Krzemieńcu od 1811 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu w 1838 r. W Niedźwiedziu *posadzona w gruncie suchym, i zachyłu od wiatrów [...] doskonale od kilku lat zimę wytrzymała* (CH 1bis i CH 3bis).

Zanthoxylum L.

W czasach Wodzickiego uprawiano w Europie tylko ten gatunek.

1813 *Zanthoxylum americanum* Mill.; „pałka bezbronna [Herkulesa]” czyli „jasion kolczysty pensylwański” rósł wówczas w nadspodziewanie licznych kolekcjach na ziemiach polskich – w Puławach, w Krakowie od 1806 r., w Konarzewie, Krzemieńcu od 1816 r., w Warszawie od 1820 r. i w Zarzeczcu od 1836 r. W Niedźwiedziu rośliny wytrzymywały najtęższe mrozy i, jak pisał Wodzicki, *dużemi krzakami rosną, w zacienionych miejscach* (CH 1 i DzO 3).

Zelkova Spach

Był to jedyny gatunek uprawiany podówczas w Europie.

1820 *Zelkova carpinifolia* (Pall.) K.Koch; także w Warszawie w 1824 r. W Niedźwiedziu w gruncie, ale w surowe zimy, w latach 1822 i 1828, rośliny zmarzły i Wodzicki trzymał je potem, jako zbyt delikatne, w ogrodzie zimowym (CH 1bis i CH 3bis).

Zenobia D. Don

Na początku XIX w. „modrzewnica z kwiatem przypylonym [rozmarynek florydański]” i jej forma rosły na naszych ziemiach jeszcze tylko w Warszawie, od 1820 r.

- 1826 *Zenobia pulverulenta* (W.Bartram ex Willd.) Pol-lard; w Niedźwiedziu, wraz z formą, na „torfowym pruchnie”, w figarni, ogrodzie zimowym lub szklarni zimnej. Próby uprawy gruntowej były w pełni udane, rośliny okrywano na zimę *koszami, które tarciami były przykryte* (CH 3bis).
- 1820 f. *nitida* (Michx.) Fernald

Ziziphus Mill.

- 1820 *Ziziphus jujuba* Mill.; „jujuba chińska [kosmata, podolska]” rosła podówczas także w Krzemieńcu od 1811 r. i w Warszawie od 1820 r. (tam w 1824 r. także *Z. lotus* (L.)Lam.). W Niedźwiedziu „jujuba chińska” i jej odmiana były *nieco dla naszej strefy delikatne [...] co rocznie wymarzają odpuszczając na wiosnę* (DzO 3); rosły w szklarni zimnej, „pomiarkowanej” i w ogrodzie zimowym, ale próby uprawy w gruncie, przynajmniej niektóre, przy lekkim okryciu na zimę, na specjalnie przygotowanym, sztucznym podłożu (głina wymieszana z ziemią wrzosową), były udane (CH 3bis).
- 1833 ‘*Inermis*’; tylko u Wodzickiego.

Literatura

- DUDEK-KLIMIUK J., DOLATOWSKI J. 2013. Kolekcje drzew i krzewów w Zarzeczcu Magdaleny z Dzieduszyckich Morskiej. Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego 61: 53–69.
- SZYMANOWSKI T. 1959. Zagadnienie aklimatyzacji obcych drzew w Polsce. Ochrona Przyrody 26: 261–319.
- SZYMANOWSKI T. 1960. Kiedy wprowadzone zostały obce gatunki drzew do uprawy w Polsce? Rocznik Sekcji Dendrologicznej PTB 14: 81–99.